

UNIVERZITA KARLOVA

FILOSOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin

Lenka Prošvicová

Deník pařížského měšťana jako historický pramen

Parisian Journal as a Historical Source

Bakalářská práce

2017

prof. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Poděkování

Ze všeho nejdříve bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce prof. PhDr. Martinu Nejedlému, Dr. Nejen za jeho pomoc při výběru tématu a následně vhodných pramenů, ale hlavně za odborné a trpělivé vedení po celou dobu tvoření práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Obsah

Úvod	7
1. Přehled pramenů a literatury	9
2. Dobový kontext	12
2.1 Vrcholně středověká Francie	12
2.2 Papežské schizma	12
2.3 Turecké nebezpečí.....	13
2.4 Nemocný král	14
2.5 Anglie, věčný nepřítel	16
3 Rod Armagnaků	21
4. Seznámení s Deníkem pařížského měšťana	22
4.1 Dílo a autor.....	22
4.2 Obraz Armagnaků v Deníku pařížského měšťana	25
5. Seznámení s Kronikou řeholníka ze Saint-Denys	33
5.1 Dílo a autor	33
5.2. Obraz Armagnaků v Kronice řeholníka ze Saint-Denys	35
Závěr	44
Prameny a literatura	46
Přílohy	48

Úvod

Práce nejprve představuje dobu, do které je téma i bádání zasazeno. Vrcholně středověká Francie je popsána vnitrostátně i z hlediska vleklých válečných konfliktů. Seznamuje s nestabilitou vlády duševně nemocného Karla VI. Jeho nešťastný osud je doplněn o nebezpečný boj o trůn mezi jeho příbuznými. Přes stále ještě neukončenou tzv. stoletou válku se na východě objevuje hrozba vpádu muslimských armád do Evropy. Až absurdní situace doprovázející papežské schizma, které jen podporuje už tak chaotickou dobu. Časté epidemie a výkyvy počasí hrající si s kvalitou i kvantitou úrody trýzní prosté obyvatelstvo. Mezitím šlechta mezi sebou soupeří o co největší územní, mocenské a politické zisky. A v tomto bezútěšném období se má Francie dostat ještě hlouběji do bídy a zmaru.

Dodnes ne zcela specifikovaná nemoc mladého krále zapříčinila další nejisté vyhlídky. Jeho velká oblíbenost mezi lidem mu dovolila setrvat na trůně i když fakticky ve svých rukou nadržel žádnou moc. Zde se otevřely dveře pro boj o trůn. Nebo spíše tzv. boj o krále. Kdo si získal jeho přízeň a byl mu nablízku, mohl své zájmy vydávat v oficiální ustanovení skrz králova neuvědomělá ústa. Netrvalo dlouho a zápas, ze začátku prováděný ve stínech, se přesunul se zbraní v ruce do ulic měst. Králův mladší bratr Ludvík Orleánský a jeho strýc vévoda burgundský svou touhou po co největší moci a vlivu na krále položili základní kameny pro vypuknutí občanské války. Ta se často ztrácí ve stínu jednoho z největších a nejdelších konfliktů středověku stoletou válkou, ale o to neméně je důležitý právě tento boj Francouzů s Francouzi.

Několikaleté krvavé střety mezi oběma rody a mocenskými tábory později nesoucími názvy Armagnakové a Burgund'ané nevratně změnilo dějiny francouzského království. Rozbrojům mezi nimi lze přisoudit i prohru v bitvě u Azincourtu nebo protahování konfliktu s Anglií, která tím získala další energii pro výboje na pevninskou Evropu. Jen těžko se však soudí, zda by se vývoj ubíral jiným směrem, kdyby byli příbuzní okolo krále jednotní. Je však jednoznačné, že by nebylo tolik záznamů o utrpení chudého obyvatelstva a zničené zemi. A právě těchto událostí spojených s občanskou válkou se stal svědkem jeden z obyvatel tehdejší Paříže, který si své postřehy zapsal.

Práce se postupně věnuje nejdříve tomuto dílu neznámého autora Deníku pařížského měšťana^[1], které uvede a charakterizuje spolu s postavou autora. Ten je s největší pravděpodobností identifikován jako člen kapituly při katedrále Notre-Dame. Díky jeho

---

¹ Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. ISBN 2253051373.

záznamům lze rozkrýt a rozšířit si představy nejen o politických dějinách, ale také o každodenním životě doprovázeném seznamy cen potravin, které ve většině případů narůstaly. Slavnosti, procesí i oslav kontrastující s popisy hladovějících obyvatel žebrajících na špinavých ulicích o almužnu či kůrku chleba. Mezi těmito svědectvími se nacházejí záznamy pomocné pro medievalisty. Armagnakové mají v Deníku značné zastoupení. Ať už jde o pravdivé údaje či ne. Jsou zde spojováni s hrůznými synonymy. Jejich činy jsou několikrát opakovaně vyzdvihovány a jejich vůdcové proklínáni. Právě až fanatická zaujatost autora proti tomuto rodu mě zaujala a přivedla na myšlenku pokusit se rozklíčovat jeho motivaci a politickou angažovanost.

Pro získání komplexnějšího obrazu práce pokračuje charakteristikou dalšího díla. Jedná se o pramen o několik let mladší. I když autor pocházel též z církevních kruhů měl jiné názory a stejně tak danou dobu vnímal odlišně. Rozborem díla Michela Pitoina Kroniky řeholníka ze Saint Denisa^[2], zvláště záznamy o Armagnacích se tak pokouším získat další informace a tvrzení vhodná pro komparaci s těmi, které nám podává autor Deníku. S největším zaměřením se na ta tvrzení, která se od sebe zásadně liší. Z této komparace poté získat alespoň částečně vyvážený pohled na rod i dobu z pohledu dvou dobových obyvatel. Přiblížit si jejich myšlení a sympatie, které vtělili do zmínek o Armagnacích a nejen o nich.

Selekcí těchto záznamů se je budu dále snažit rozebrat na bázi dobové symboliky a pomocí vysvětlení použitých synonym detailněji specifikovat smýšlení obou autorů. To vše zasazením do dobového kontextu umožní vytvořit obraz francouzského království v „době neštěstí“^[3] jak ji charakterizoval George Duby ve svém obsáhlém díle Dějiny Francie.

---

² PITOIN, Michel. Chronique du religieux de Saint-Denys : contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422. Tome 1-6. Paris: Nabu press 2011. ISBN 1247366685.

³ DUBY, George a kolektiv. Dějiny Francie. Praha: Karolinum 2003. ISBN 80-7184-514-0.

1. Přehled pramenů a literatury

Stěžejním dílem pro získání hlavních informací nejen o době, ale hlavně o armagnackém rodě bylo dobové dílo neznámého autora, dnes nazývané *Le journal d'un bourgeois de Paris* datující období let 1405-1449. Poměrně rozsáhlé dílo s kapitolami rozdělenými podle roků přineslo zásadní informace právě o Armagnacích, kterým je v díle věnováno mnoho prostoru. Zvolila jsem jednu z nejnovějších a nejpoužívanějších edic díla autorky Colette Beaune z roku 1989^[4]. Uznávaná francouzská historička zaměřující se na středověk, a především na život Jany z Arku byla velmi dobrou volbou. Ke komparaci jsem následně využila opět dobové dílo Michela Pintoína, nazývané konkrétně *Chronique du religieux de Saint-Denys: contenant le règne de Charles VI., de 1380 à 1422.*^[5] U značně rozsáhlejšího díla jsem zvolila edici opět velmi uznávaného francouzského historika Bernarda Guenée. Ten dílo převedl do současné francouzštiny a doplnil mnoha poznámkami. Vydáváno bylo mezi lety 1994 až 1995 postupně rozdělené do 3 obsáhlých svazků. Tato dvě díla byla pro mou práci stěžejními zdroji.

Nicméně bylo potřeba získat mnoho dalších informací pro obsírnější nastínění doby prostřednictvím literatury. K tomu jsem si zvolila knihu *Armagnacs et Bourguignons. La maudite guerre 1407 – 1435*^[6] od Bertranda Schnerba z roku 2009. Ta mi poskytla ucelený obraz o všech potížích, se kterými se musela francouzská koruna vypořádat na přelomu a v počátcích 15. století. K tomu navíc přehledný popis občanské války pohledem soudobého historika. Schnerb je známý hlavně díky svým pracím týkajících se Burgundů.

Díky německému historikovi Joachimovi Ehlersovi, který s kolektivem dalších vědců vydal knihu *Francouzští králové v období středověku. Od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*^[7], jež vyšla v češtině v nakladatelství Argo v roce 2003, jsem získala informace hlavně o samotné osobnosti krále Karla VI. Popis jeho vzhledu a vlastností byl velkým přínosem k možnosti uvědomit si složitost jeho úlohy v tak strastiplné době. Navíc výčet několika zásadních událostí, které ještě přispěly ke zhoršení jeho duševního stavu naznačuje, v jakém rozpoložení musel král po většinu svého života být. V tomto pátrání po informacích z Karlova života jsem se obrátila i na česky psanou literaturu především k pasážím Petra Čorneje, který také s kolektivem dalších

---

⁴ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. ISBN 2253051373.

⁵ PINTOIN, Michel. *Chronique du religieux de Saint-Denys : contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422.* Tome 1-6. Paris: Nabu press 2011. ISBN 1247366685.

⁶ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435.* Paris: Perrin, 2009. ISBN 2262027323.

⁷ SCHNEIDMÜLLER, Bernd, Joachim EHLERS a Heribert MÜLLER. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498).* Praha: Argo, 2003. Ecce homo. ISBN 80-7203-465-0.

vědci vydal dílo *Evropa králů a císařů*.^[8] Zde jsem se dočetla o dalších informacích nejen o Karlu VI. ale i jeho synovi a pozdějším následníku Karlovi VII.

Jelikož Francie této doby byla spjata s válečnými konflikty, zvolila jsem pro lepší pochopení a nastínění situací, které panovaly na bitevních polích publikaci od vědce v tomto oboru povolaného. Philippe Contamine je velkým odborníkem nejen na šlechtu, ale hlavně na středověké válečnictví jak o tom svědčí například jeho dílo z roku 2004 *La Guerre au Moyen Age*^[9]. Díky nejnovější knize Françoise Neveux *Azincourt. La dernière bataille de la chevalerie française*^[10] jsem mohla také pochopit překvapivé výsledky bitev, kdy v mnoha případech bylo francouzské vojsko ve značné početní převaze, přesto bitva pro něho dopadla v některých případech až katastrofálně.

Lid však neprožíval těžké chvíle jen na bojištích, ale také při boji s přírodou a všudypřítomnou chudobou. Jaký byl život lidí potýkajících se s bídou a nouzí, zažívajících hladomory a nemoci je v současné době velmi těžké si představit. Navíc mnoho z nich se stalo oběťmi násilných činů, plenění a bojových operací. Lépe pochopit tento lid mi pomohla kniha jednoho z nejslavnějších polských soudobých historiků. Profesor Bronisław Geremek se proslavil hlavně prací nesoucí název *Slitování a šibenice*^[11], která se stala bestsellerem. Já jsem pro svou práci zvolila jiné jeho dílo, a to *Les marginaux parisiens aux XIVe et XVe siècles*^[12], pasáže této knihy byly velmi přínosné alespoň pro částečné pochopení hrozného utrpení prostých obyvatel středověké Paříže.

Ať už šlo o vojáky, šlechtice, duchovní či žebráky všechny spojovala doba ve které žili, proto nebylo možné vynechat klasické dílo zahrnující kompletní dějiny celého Francouzského království a později státu. Kniha *Dějiny Francie: od počátků po současnost*^[13] by nebyla zcela v hledáčku mého hlavního zájmu při hledání vhodné literatury, ale zvolila jsem si ji výhradně kvůli jejímu autorovi. George Duby, jeden z hlavních představitelů věhlasné francouzské historické školy Annales, výrazně přispěl ke zkoumání francouzských dějin. Kniha není počinem pouze jeho samotného, ale jako významný medievista v ní odhalil velkou bohatost a

---

⁸ ČORNEJ, Petr. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti*. Praha: Ivo Železný, 2005. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3941-7.

⁹ CONTAMINE, Philippe. *La Guerre au Moyen Age*, Paris: Presses Universitaires de France, 2004. ISBN 978-2130504849.

¹⁰ NEVEUX, François. *Azincourt. La dernière bataille de la chevalerie française*, Ouest-France, 2015. ISBN 978-2-7373-6762-5

¹¹ Originál: *Litość i szubienica : dzieje nędzy i miłosierdzia*. Warszawa : Czytelnik, 1989. ISBN 83-07-01490-5.

¹² Originál: *Ludzie marginesu w średniowiecznym Paryżu : XIV-XV wiek*. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, 1971. ISBN 83-7063-340-4.

¹³ DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-514-0. SOUS LA DIRECTION DE GEORGES DUBY. *Histoire de la France: des origines à nos jours*. [Nouvelle éd.]. Paris: Larousse, 2011. ISBN 2035861047.

mnoho vrstevnost středověké epochy, kterou mnoho lidí následující staletí považovalo jen za temné období bídy.

Samozřejmě nešlo vynechat dílo zaměřující se výhradně na rod Armagnaků. Musím říct, že bylo až překvapující, jak málo takových knih vyšlo. Za většinu z nich se zasloužil Charles Samaran. Jeho kniha *La maison d'Armagnac au XVe siècle et les dernières luttes de la féodalité dans le Midi de la France*^[14] pro mě byla velkým přínosem, ale nechtěla jsem se nechat příliš ovlivni jeho výzkumem. Za hlavní cíl práce pokládám analýzu obrazu Armagnaků, jak ho viděli autoři výše zmíněných dobových děl.

---

¹⁴ SAMARAN, Charles. *La maison d'Armagnac au XVe siècle et les dernières luttes de la féodalité dans le Midi de la France*, Paris, A. Picard et fils, 1907.

2. Dobový kontext

2.1 Vrcholně středověká Francie

Pro lepší pochopení jeho myšlenek a zápisů je bezesporu nutné si osvěžit i dobu autorova působení. Nacházíme se ve vrcholně středověké Paříži, která je centrem Francouzského království. Lid je zde, jako všude v tehdejší západoevropské společnosti, formálně dělen do tří, respektive do čtyř stavů. A není divu, že poměrně častým programem je boj mezi šlechtou, církví, měšťany i venkovany, kteří si chtějí pro sebe vydobýt ty nejlepší podmínky pro život. Neúnosné daně často vyvolávaly venkovské nepokoje a následné vzpoury. Jen za panování Karla V. jich známe hned několik. Od toho, do jehož čela se postavil Etienne Marcel, přes Jackquerie^[15] k bezpočtu dalších. Navíc jsme v poslední fázi předlouhé války, která později ponese název stoletá.

Tato válka pro Francii znamenala tíživou situaci nedostatku peněz, mužů a nekonečného strachu z anglické okupace. A v letech, jež jsou předmětem mého výzkumu, se pro Francii neodvíjela nijak dobře. Bojiště se nepřesunulo mimo Francouzské království, jehož území bylo pomalu odkrajováno anglickými vojáky. Ti svou invazi vedou nejen od severu přes Normandii, kde jejich stěžejním bodem je město Caen, ale i ze západního pobřeží jižně od přístavu La Rochelle.^[16] Francouzské vesnice, města a hrady jsou pod neustálými útoky, jejich obydlí jsou plněna, úroda spálena, majetek rozkrádán. A jistotu již nemohl lid nalézt ani v církvi.

2.2 Papežské schizma

Mluvíme o období papežského schizmatu. Po tzv. avignonském zajetí papežů, které kdysi zapříčinil Filip IV. Sličný, následovala etapa let, kdy byla římskokatolická církev rozdělena ve dvě. Z ničeho nic tu byli dva papeži, jeden v Římě druhý v Avignonu a ani jeden nehodlal ustoupit a prohlašoval své zvolení za naprosto právoplatné. Jak byli rozdělení papežové, tak byla rozdělena i středověká Evropa. Na stranu římského papeže se přidala Anglie spolu s většinou knížat v Říši, s Flandrami a Českým královstvím. Proti nim Francie, nekonečný rival Anglie, prosazovala papeže avignonského a to hlavně z důvodu, že na něho mohla mít mnohem větší vliv. Za ní pak stálo Polsko, Kastilie, Aragon a Skotsko. Největším důkazem působení francouzského krále na avignonského papeže bylo to, že celý papežův avignonský dvůr financovala právě francouzská pokladna. Politické tahanice se tak přesunuly z bojišť i do náboženského světa. Nejvíce na to doplácel chudý lid, který netušil, který papež je ten správný,

---

¹⁵ DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003.

¹⁶ CONTAMINE, Philippe. *La Guerre au Moyen Age*, Paris: Presses Universitaires de France. 2004.

a tak zde bylo mnoho obav ohledně budoucího zatracení v případě zvolení toho nesprávného. Možnost vyřešení situace nabídla smrt římského papeže Urbana VI.^[17], ale kardinálové, kteří se předtím zasadili o jeho zvolení, nehledě na naléhání okolního světa urychleně svolali nové konkláve, ze kterého vzešel nový papež.^[18] Nic se nevyřešilo. A tak boj mezi oběma papeži vystavil církvi moci laiků.

2.3 Turecké nebezpečí

Tíživější se tato situace stala, když se na dohled křesťanského světa objevilo nebezpečí v podobě Turků. Největší křesťanští vládci začali volat po křížové výpravě, a tak i k návratu ideálům rytířství. Bránit svou zem a víru před pohany bylo stále jednou z mála cest, jak docílit všeobecného uznání, cti a ovšem také bohatství. Sloužit Bohu pak bylo i zárukou blaženého posmrtného života. I když v poslední době rytířské ideály nebyly zastoupeny tak silně jako kdysi, snad posledním velkým symbolem této kultury byl český král Jan Lucemburský. Přesto se našlo mnoho urozených mužů toužících po slávě a možnosti pozvednout jméno svého rodu, že bez meškání nabízeli svou účast na další křížové výpravě. Ta však již neměla za cíl dobýt a uchránit svaté město Jeruzalém, ale s konečnou platností natrvalo odrazit islámskou invazi.^[19] Mezi horlivými příznivci nové výpravy byl i francouzský král Karel VI., který jak se ještě zmíníme, nebude schopen zcela realizovat své představy o své účasti na tažení.

Výkvět západokřesťanského rytířstva vyrazil do boje ve snaze podpořit uherského krále i byzantského císaře. Ten zadržoval Turky na svých hranicích velmi dlouho a podařilo se mu je vyhnat z jedné části Valašska. Za Francouzské království byl mezi vyslanými nejvýraznější osobností Jan, nejstarší syn vévody burgundského. Ten sám si právě při této příležitosti získá své přízvisko „Nebojácný“. I přesto, že blížící se střetnutí u Nikopole bude pro křesťanský svět katastrofální porážkou. Mladí, rozvášnění a nezkušení rytíři a šlechtici neuposlechnou rad zkušeného uherského krále. Ten navrhoval vyčkat, protože turecká armáda byla ve značné přesile. Jeho plán byl zamítnut. Ti nejlepší křesťanští rytíři západu nepřijeli, aby čekali, ale aby rozdrtili pohany. Střemhlav se pustili na bitevní pole s chutí co nejrychleji se dostat k těm bídným muslimům a krvavými meči je zahnat zpět. Jen horlivost však nestačí. Dobře vedené turecké vojsko jejich jízdu hned obklíčí a pomalu začne zajímat a zabíjet všechny, kdo nestačí utéct. Jen pár jedinců zůstane ušetřeno. Jde o důležité členy významných rodin, od kterých si

---

¹⁷ PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny států.

¹⁸ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009.

¹⁹ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009.

Turci slibují tučné výkupné. Mezi zajatými je i Jan Nebojácny.

Poté co se dostane zpráva o katastrofální porážce u Nikopole do západní Evropy, křesťanský svět je zděšen. Vévoda burgundský napíná veškeré síly, aby nashromáždil dostatečné bohatství na vyplacení svého syna ze zajetí. Část výkupného mu darem věnuje dokonce i sám král. Nakonec výměna proběhne a Jan se jako jeden z mála může vrátit zpět do Francie. Zde je i přes nezdařený výsledek celého tažení vítán a oslavován. Po celé své cestě ze zajetí je vnímán jako velký hrdina. Tato křížová výprava však byla a zůstane pro křesťanskou Evropu ve všech směrech katastrofou a to jak politickou, vojenskou tak i diplomatickou.^[20]

2.4 Nemocný král

Francie tak prochází krizí, která se může zdát nekonečná. Tou největší ranou se však stalo prudké zhoršení duševní nemoci francouzského krále Karla VI. z dynastie Valois. Narodil se až jako pátý potomek králi Karlu V. a Janě Bourbonské. Díky obrovské dětské úmrtnosti se jeho nárok na trůn stal reálným už v prvních letech jeho života. Na trůn se dostal ještě jako neplnoletý roku 1380. Tíhu vlády za něho prozatím přebrali jeho tři strýcové Jan z Berry, Ludvík z Anjou a Filip Smělý. Karel se tak mohl ve svém mládí mnohem více než o vládu zajímat o zábavu, lov a ženy. Po fyzické stránce byl ideálem rytíře, velké a zdatné postavy, blondatých vlasů.^[21] Po uskutečnění dohodnutého sňatku s Isabelou Bavorskou se konaly bujaré oslavy, kterými si král získal lid. Královna si takové oblíby však nikdy užívat nebude. Lid ji nikdy zcela nepřijal, byla pro něj cizinkou, jež s chabou znalostí francouzštiny, navíc ani krásou nijak neoplývala. A i to bude hrát roli ve zhoršování situace na královském dvoře, hlavně poté co si králův mladší bratr, jediný přeživší sourozenec Ludvík přiveze krásnou a všemi oblíbenou Italku Valentinu Visconti. Tu bude milovat nejen lid, ale i sám král. Karlovi se však jeho čas již pomalu krátí. Neboť do osudného setkání krále s divým mužem v lese u Le Mans zbývá jen málo času. Od této události nebude král více schopen znovu sám zcela rozumně vládnout.^[22] Přes zmíněný les u Le Mans vedla králova trestná výprava do Bretaně v srpnu roku 1392. V Bretani chtěl pomstít a potrestat pokus o vraždu Oliviera de Clisson, konetábla Francie a svého rádce, který patřil mezi tzv. marmousety. Po nespokojenosti se svými strýci totiž Karel roku 1388 povolal právě marmousety zpět. Tato skupinka rádců pocházející z nižší

---

²⁰ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009.

²¹ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009.

²² NEJEDLÝ, Martin. *Fortuny kolo vrtkavé: láska, moc a společnost ve středověku*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2003.

šlechty nebo měšťanstva si své místo u dvora užívala již za vlády Karlova otce. A když je teď povolal zpět, stali se přirozenými rivaly a nepřáteli vévodů Berry, Bourbon a Anjou. Ti ztratili rozhodující pozici v království, nedokázali proto zabránit trestné výpravě do Bretaně, Karel se tentokrát rozhodl ještě sám. Již od začátku nebyly pro tažení vhodné podmínky. Toho času bylo ve Francii horko a Karel nebyl ještě zcela vyléčen z horečky. A to poté přispělo k následujícím událostem. Unavené vojáky zaskočil v lese podivný muž. Zatáhl za uzdu králova koně a vykřikl směrem k němu, že je zrazen. Poté zmizel. Pro Karla to byl zásadní zlom v jeho psychice. Nejprve pokračoval v jízdě, po chvíli však propukla jeho psychická nemoc naplno a již nikdy ho neopustila. Ze 40 let trvající vlády vládl fakticky sám pouze čtyři roky.

Pro svůj tragický osud, ale i lidskost však zůstal až do své smrti francouzským lidem milován. Nebyl tak nikdy sesazen z trůnu. Boj o něj se však od události v lese u Le Mans vedl nepřetržitě, ve stínu královy nemoci.^[23] Okolo Karla se nacházelo až moc vládychtivých jedinců, kteří se nezdráhali kvůli upevnění své moci a posílení vlastního vlivu uvrhnout Francii do občanské války. Ve zmíněných souvislostech je třeba uvažovat hlavně o královi mladším bratrovi, velmi politicky schopném, ctižádostivém a manipulativním Ludvíkovi Orleánském, který se stal jednou z nejvlivnějších osobností v zemi. Na Karla měl značný vliv, podařilo se mu držet pod kontrolou většinu královské rady, a hlavně získat správu nad veškerými královskými financemi. Měl tak neomezený příjem a možnost získávat značná území a to i například v Itálii, kde si nárokoval i Milánsko^[24] díky svému sňatku s již zmíněnou italskou kráskou Valentinou Visconti.

Proti němu se postavil jeho strýc Filip Sličný, který jako burgundský vévoda dal svým budoucím příznivcům jméno. S Ludvíkem vedl lýtý boj o přízeň lidu i krále a získání co největšího počtu spojenců. Ludvík měl často navrch. Měl větší vliv na krále, který se projevil jako rozhodující při jeho uvedení do funkce regenta. Znamenalo to faktickou moc v časech královy neschopnosti. A takových okamžiků nebylo málo. Navíc Filip byl často na cestách, takže v Paříži držel moc převážně Ludvík, který se nezdráhal vypisovat další daně i v obdobích naprosté nouze a hladomoru, čímž si u obyvatel nejen Paříže, ale i okolí získal špatnou pověst. Se stále větším zatěžováním daněmi vedlo některé z nejhudších obyvatel k sebevraždě, či opuštění země. To se později stane i fatální chybou Armagnaků, kteří při upevňování své moci zvyšují daně^[25], aby mohli platit žoldnéřské vojsko a vést války. Právě drahé žoldnéřské vojsko

---

²³ SCHNEIDMÜLLER, Bernd, Joachim EHLERS a Heribert MÜLLER. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*. Praha: Argo, 2003.

²⁴ PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny států.

²⁵ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990 introduction.

jim bylo velmi často vyčítáno. Podobného dopadu se bude o několik let později bát i mladý dauphin Karel, který se při snaze o zvýšení daní pro vojsko bál právě podobné lidové nespokojenosti. Ale zpět k Ludvíkově Paříži. Machinací s daněmi využíval právě Filip Sličný a při svých návštěvách Paříže veřejně vystupoval a odsuzovat toto finanční počínání svého soka a získal si tak naopak přízeň nejen prostého lidu, ale také obchodníků. Tuto oblibu lidu si poté bude jeho burgundská strana udržovat dlouhá léta. A to také díky tomu, že Burgund'ané ke snížení daní požadovali snížení počtu úředníků nebo jejich platů a mír s Anglií, aby bylo více peněz pro chudší lid.

Filipovi se postupem času podaří přimět krále, v jeho světlém okamžiku bystrosti, pozměnit podmínky regentství. To mělo bez ohledu na věk přejít okamžitě po Karlově smrti na jeho nejstaršího syna. Dauphin měl být hned korunován a tím i získat veškerou moc. Navíc by tu nebyla možnost, že by žádný ať pokrevně příbuzný mohl nad ním vykonávat regentství. Tak by byl obejit právě Ludvík Orleánský. Podpořeno to bylo výnosem ustanovujícím, že v králově nepřítomnosti to měla být rada a ne regent, kdo měl vládnout. Tento dekret byl dílem samotného Filipa Sličného. Ludvík se však nenechal odradit a hned ve vhodné příležitosti si vymohl na slabém Karlovi zrušení dekretu a potvrzení svého původního regentství.^[26] Boje o moc neustávají.

Po Filipově smrti pokračoval v bratrovražedném boji jeho nejstarší syn Jan I., zajatec a posléze „hrdina“ od Nikopole. Ten ale nehodlá řešit tuto situaci politickými a populistickými kroky jako jeho otec a uchýlí se ke kroku násilnému. I když je jeho vláda zpočátku nejistá obklopí se schopnými lidmi. Touha po ukončení konfliktu ho dovede k rozhodnutí nechat svého nepřítele Ludvíka Orleánského v listopadu 1407 v jedné z pařížských ulic zavraždit. Čin je proveden velmi drasticky. Ludvíka bylo po jeho dokonání jen těžko poznat. Právě tento podnět vyvolá počátek opravdové a krvavé občanské války. Jan se vůbec nesnaží nijak zamést stopy, čin prezentuje jako odstranění tyрана. Karel ale ve chvíli prozířetelnosti a čistého rozumu Jana obviní, neboť vztáhnout ruku na člena královské rodiny, a ještě takto krvavým způsobem, byl hanebný čin a zasluhoval vysoký trest. Jan je proto nucen z Paříže uniknout, aby nebyl zatčen. Nakonec se neostýchal hledat pomoc dokonce u samotných Angličanů.

2.5 Anglie, věčný nepřítel

V Anglii to na počátku Karlovy vlády vypadalo nadějně. Král Richard II. (1367-1400) toužil stejně jako Karel po ukončení konfliktu. Problémem byla žádost o lenní slib anglického

---

²⁶ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009.

krále francouzskému, což anglická veřejnost nesla velmi špatně. Nakonec bylo potvrzení míru zpečetěno sňatkem mezi ovdovělým Richardem II. s Karlovou dcerou, tehdy šestiletou Isabelou z Valois (1389-1409). Situace se razantně změnila po svržení Richarda II., který si za dobu své vlády zneprátelil většinu anglické šlechty. To se mu nakonec stalo osudným. Na anglický trůn tak nastoupila větev Lancasterská ^[27], jednalo se o potomky Jana z Gentu (1340- 1399), mladšího syna Eduarda III. (1312-1377). Její první dva příslušníci Jindřich IV. a Jindřich V. chtějí Francii naopak rozdrtit a získat všechna svá území na pevnině zpět silou meče.^[28] V chaotické Francii se jim podaří získat celou Normandii, Rouen, Caen i vlivného spojence v osobě Jana Nebojácného a po něm i jeho syna Filipa Dobrého, kteří naopak potřebují spojence proti domácím Armagnakům.

Ludvíkův nástupce, nejstarší syn Karel Orleánský, se oženil s Bonou, dcerou vévody z Armagnaku, čímž upevnil opozici proti Burgundánům a dal jí spojující název. Armagnakové vedení pomstou pozvedají meče, válka je v plném proudu. Po mnoha střetech, mnoha krveprolitích, snahách o příměří i králových světlých chvílkách přispěla k prohloubení krize tragická bitva u Azincourtu. Jedna z největších bitev stoleté války dopadne pro Francouze katastrofálně.

25.října 1415 na svátek svatého Kryšpína se střetla obě vojska v oblasti severní Francie v dnešním regionu Pas-de-Calais. Francouzské vojsko mělo odhadem až čtyřikrát větší počet mužů než anglický nepřítel. Na bitevní pole se chystal i výkvět francouzského rytířstva. Ke střetu došlo při snaze Francouzů, zatarasit cestu ustupujícím Angličanům ke Calais^[29]. To bylo dlouhodobě jejich opěrným bodem na pevnině. Králi Jindřichovi plány nevyšly, tak s ohledem na přicházející zimu, se rozhodl stáhnout a přečkat mrazivé časy v bezpečí za hradbami tohoto přístavního města. Francouzi v tom viděli možnost ušetřit anglickému králi zdrcující porážku a zmařit s příchodem jara jejich tažení do vnitrozemí. Navíc porážka by byla velkou ranou pro Jindřicha, který si nemohl být ještě zcela jist svým postavením v Anglii. Lid na ostrovech by mu neúspěch zajisté neodpustil. Místo bitvy bylo vybráno velmi nešťastně. Po obou stranách se rozprostíraly lesy, navíc po deštivé noci se mezi oběma vojsky utvořila bahnitá past. Několikanásobná francouzská přesila neměla možnost efektivního uplatnění^[30]. Kvůli uzavřenému terénu se nemohla řádně rozvinout, a tak popřípadě ani ve vhodnou chvíli anglické

---

²⁷ Dynastie ve znaku nesoucí červenou růži, později účastník občanské války v Anglii (1455 - 1487) později známé jako Válka růží. NEILLANDS, Robin. *Války růží*. Přeložila Jana PEČÍRKOVÁ. Praha: Dádina školička, 2011.

²⁸ ČORNEJ, Petr. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti*. Praha: Ivo Železný, 2005. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný).

²⁹ NEVEUX, François. *Azincourt. La dernière bataille de la chevalerie française*, Ouest-France, 2015.

³⁰ NEVEUX, François. *Azincourt. La dernière bataille de la chevalerie française*, Ouest-France, 2015.

vojsko obklíčit. Navíc Karel Orleánský neměl nadání k vedení bitev, což se ukázalo jako další faktor, který dostal Francouze na kolena a rozhodl o výsledku bitvy.

Karel nedokázal účinně velet a dopustil se řady strategických chyb. Vůbec nezapojil lukostřelce, kteří byli v této době nenahraditelnou součástí vojsk a právě Angličané s nimi měli výborné zkušenosti.^[31] Na poli u Azincourtu šlo spíše než o bitvu o chaos a následné pronásledování a vraždění francouzských vojáků, včetně příslušníků aristokracie. Krvavé číslo obětí stouplu hlavně po rozhodnutí žádné zajatce nevyměňovat za výkupné, ale hned usmrtit. Tak padlo mnoho šlechticů a převážně členů armagnacké strany. Karel Orleánský padl do zajetí. Sice nebyl zraněn, ale zůstal ležet pod hromadou mrtvol a nebyl schopen utéct. Byl tak nucen strávit následujících čtyřicet let ve vězení. Podmínky neměl nijak těžké, byl však často přesouván z jednoho hradu na druhý. Z rozhodnutí anglického krále Jindřich V. neměl možnost vykopení, neboť byl možným kandidátem na francouzský trůn.

Této kritické situace se podařilo bravurně využít jeho tchánovi vévodovi Bernardovi VI. z Armagnaku, který se chopil moci v Paříži. Pro její obyvatele nastaly zlé časy. Při všech veřejných slavnostech museli být přítomni komisaři, aby dávali pozor, zda někdo nemluví o Armagnacích křivě či nechystá nějaké spiknutí ve prospěch Burgundánů. Postupně ale obyvatelům Paříže došla trpělivost a otevřeli brány města Janu Nebojácnému. Tím se v červnu roku 1418 rozpoutal velký masakr všech Armagnaků nacházejících se ve městě. Ty vraždění proměnilo v „*hromady těl*“.^[32] Po běsnění nastala konečně snaha o oficiální usmíření. Při této příležitosti se v ulicích zpívala píseň *Te Deum*, jak zaznamenal autor *Deníku*. Při mírovém setkání v Montereau se však stalo něco, co rozhodně nelze brát za smířlivý čin.

Právě při mírovém setkání byl Jan Nebojácný, možná na popud Karla Orleánského jako pomstu za svého otce nebo jen náhodným rozpoutáním potyčky, zavražděn. A tak po Ludvíkově i Janova krev plnila bezedný pohár, který si žádala válka.

Při této události byl přítomen i mladý dauphin Karel^[33], který na straně Armagnaků pamatoval na svůj rychlý útěk z Paříže, kdy měl utíkat pouze v noční košili, když do města bez varování právě Jan Nebojácný vstoupil.^[34] Konec války byl tak stále v nedohlednu. Navíc v letech 1420-1421 celé Francouzské království zasáhla sibiřská zima, která jen prohloubila všeobecnou krizi. Lidé utíkali z vesnic do měst, která však nebyla schopna se o ně postarat.

---

³¹ CONTAMINE, Philippe. *La Guerre au Moyen Age*, Paris: Presses Universitaires de France. 2004.

³² *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990.

³³ Budoucí Karel VII (1403-1461): syn Karla VI. a Isabely Bavorské, který jako následník trůnu užíval titul dauphina.

³⁴ SCHNEIDMÜLLER, Bernard, Joachim EHLERS a Heribert MÜLLER. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*. Praha: Argo, 2003.

Nastala hladová léta, která stála život tisíce lidí.^[35]

To vše uvrhlo Francii do chaosu. Naprostá bída a vyčerpání pak samo rozhodlo. Nakonec nebyl žádný vítěz ani poražený. Angličané byli již také značně vyčerpáni. Vojáků, peněz i zásob jim ubývalo, a tak byla Anglie nucena zpomalit svůj postup. Došlo ke zpečetění smlouvy v Troyes^[36], která měla být konečným řešením předlouhého sporu. Jen chvíli se zdálo, že bude definitivním ukončením a narovnání vztahů mezi oběma královstvími, z kterých se mělo stát pouze jedno. V mnoha ohledech šlo o těžkou ránu pro celé Francouzské království. Francii měl vládnout po smrti Karla VI., která se již rychle blížila rod Lancasterů.^[37] Svůj podpis pod toto prohlášení připojili Karlova manželka Isabela Bavorská a burgundský vévoda Filip III. Dobrý (1396-1467). Potomek Jana Nebojácného, který to snad bral jako pomstu za otcovu smrt. Tím byl touto dohodou z nástupnictví vyřazen francouzský dauphin. Po smrti Karla VI. se měla Francie spojit s Anglií. I když ne tak zcela. Měla být rozdělena na tři části, kdy měla okolo Paříže vzniknout část pod burgundským vlivem, na severu pak Normandie. Části země ovládané Anglií měly připadnout právě jí a poslední část se měla stát tzv. královstvím v Bourges, pojmenovaným podle města situovaného do střední části dnešní Francie, kde sídlil zavržený dauphin.^[38] Tomuto útvaru však nemělo být podle plánů dopřáno dlouhého trvání. Ale jakmile si přišla smrt pro anglického i pro francouzského krále, bylo zase oč bojovat. Mladý dauphin se rozhodně nechtěl smířit se ztrátou koruny a také neměl důvod utíkat, jeho soupeřem o trůn se stal teprve několika měsíční chlapec.

Vývoj nebyl zpočátku pro mladého Karla příznivý. Neboť 31. července 1423 proběhl přímý vojenský střet mezi tak dlouho zneprátelenými stranami. Bitva u Cravantu se počítá do třetí fáze stoleté války. Konec bitvy byl navíc stejně jednoznačný, jako u výše zmíněného Azincourtu. Tentokrát se proti sobě postavilo na jedné straně opět vojsko francouzské, tentokrát s pomocí mužů z Bretaně a vojáků ze Skotska na druhé straně vojsko anglické, jež posílili vojáci vévody burgundského. Početní výhoda byla opět na francouzské straně. Bitva se konala po uzavření mírové smlouvy v Troyes. Po náhlém skonu Jindřicha V. a poté i Karla VI. bylo nepřátelství obnoveno a tento střet byl jedním z prvních projevů pokračujícího nepřátelství. Místo střetu zvolené mladým dauphinem bylo symbolickým klíčem k vévodství burgundskému, neboť Karel měl za to, že k poražení Angličanů je nutné rozbít právě jejich spojenectví s Burgund'any. Ti se s nimi spojili z pomsty za zavraždění Jana Nebojácného.

---

³⁵ DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003.

³⁶ Podepsána roku 1420.

³⁷ DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003.

³⁸ SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009.

Nestalo se tak. Šlo o další katastrofální porážku francouzského vojska a tentokrát i jejich spojenců Skotů. Naopak pro Burgundány to bylo největší vítězství v jejich historii.

Blížila se ale zásadní změna situace, výhodná pro mladého dauphina. Po nekonečném zatlačování francouzského vojska a ztrátám území se štěstěna obrátila. V osobě Jany z Arku našlo francouzské vojsko nového a energického vojevůdce. Nový symbol pomohl k pomalému zatlačování Angličanů zpět k ostrovům a byl tak připraven prostor k možnému definitivnímu potvrzení legitimacy Karla VII. Tak se i stalo. Po získání Remeše byl zde slavnostně korunován 17. července roku 1429 podle všech francouzských zvyků a tak se i pro většinu Francouzů stal právoplatným králem.^[39] Angličané svůj boj o francouzský trůn definitivně prohráli. Na francouzské pevnině jim zůstala jediná država v podobě přístavního města Calais. Nakonec se od nich odvrátila i francouzská šlechta. Filip Dobrý odstoupil od jejich spojenectví, neboť věděl, že už mu nic nepřinese. Usmířil se s nynějším králem a na oplátku dostal ke svému burgundskému vévodství Auxerre, Mâicon a z údělu se po dobu jeho života stal suverénní stát. Na oplátku přestal popírat legitimitu Karla VII., jehož trůn byl dlouho ohrožen a nakonec ukončil spor, který nedokázali vyřešit mnozí velcí králové před ním.

---

³⁹ SCHNEIDMÜLLER, Bernd, Joachim EHLERS a Heribert MÜLLER. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*. Praha: Argo, 2003.

3. Rod Armagnaků

Armagnakové tkví svými kořeny ve starobylém rodě pánů z Gaskoňska. Jeho historie sahá až do prvních let 10. století, kdy se v roce 960 oddělil od hrabství Fezensac. Na počátcích své existence však nehrál významnější roli než běžná feudální hrabství po celé Evropě. S postupným rozpínáním získával rod větší ekonomické zázemí, a tak i důležitost. Ve 14. století už je jeho součástí i kraj Charolais, Comminges a Rodez.^[40] Jeho znakem byl červený lev na stříbrném poli. Vrcholu moci dosáhl počátkem 15. století. Díky své poloze se sousedními kraji Guyenne a Languedoc hrál důležitou roli během stoleté války, ale jeho členové stáli vždy po boku francouzského krále.

Největšímu vlivu se těšil za vlády Bernarda VII. který se stal vévodou po smrti svého staršího bratra Jana III. Bernard byl v období občanské války konetáblem Francie a držel oštěž vlády za krále Karla VI. K tomuto postavení se dostal hlavně díky sňatku své dcery Bonny se synem mladšího králova bratra. Tím také vzniká pojmenování pro příznivce vévodů orleánských a jejich spojenců. Jak však rychle Bernardova moc vzrostla, tak brzy padla. Počínal si ses svými kumpány velmi krutě a brzy si zneprátelil jak prostý lid, který obýval Paříž, tak i obchodníky a část francouzské šlechty. V Paříži bychom je v tomto období poznali díky fialové barvě a znaku kříže, lilií a hvězd^[41]. V občanské válce s Burgund'any šlo o nemilosrdné boje, doprovázené častými masakry a rabováním, vždy ale stáli na straně královské rodiny a odmítali jakékoli spojení s Angličany.^[42]

Válka nakonec skončila smlouvou z Arrasu roku 1435. Členové a spojenci obou stran si formálně odpustili válečná přikopí, všichni najatí žoldnéři se ocitli bez obživy a peněz a tak nehledě na mír pokračovali v plenění a pustošení měst a vesnic převážně na jihu Francie, kde dostali nové jméno Écorcheurs,^[43] ale v některých záznamech je lze stále najít také pod označením Armagnakové. V části pramenů si tak uchovali pověst zločinců a násilníků. Poslední člen rodu Armagnaků Ludvík, vévoda z Nemours, zemřel na bojišti v roce 1503.

---

⁴⁰ SAMARAN, Charles. *La maison d'Armagnac au XVe siècle et les dernières luttes de la féodalité dans le Midi de la France*, Paris, A. Picard et fils, 1907.

⁴¹ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. introduction.

⁴² SAMARAN, Charles. *La maison d'Armagnac au XVe siècle et les dernières luttes de la féodalité dans le Midi de la France*, Paris, A. Picard et fils, 1907.

⁴³ DUBÝ, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003.

4. Seznámení s Deníkem pařížského měšťana

4.1 Dílo a autor

Deník pařížského měšťana je dobové dílo neznámého autora z období let 1405 až 1449. Název napovídá, že by mělo jít o obyvatele Paříže pocházejícího ze střední měšťanské vrstvy a že jde o denní zápisy. Ani jedno z toho není pravdou. Sám autor pramen takto nepojmenoval. Název mu přisoudil nakladatel Godefroy.^[44] Do okruhu možných autorů bychom měšťany počítat neměli, vzdělanost přeci jen nebyla v této době zcela běžnou věcí. Byla těžce dostupná a poměrně drahá. Spíše bychom tedy měli hledat mezi církevními hodnostáři, kteří ve svých kláštorech položili základní kameny pro budoucí rozšiřování vzdělanosti či mezi profesory teologie. Ti v pozdější době s univerzitami právě od klášterních kapitul přebrali břemeno vzdělávání budoucích úředníků či královských hodnostářů. S největší pravděpodobností byl autorem jeden ze členů kapituly Notre Dame.^[45] Spíše než deník lze toto dílo nazývat paměťmi, neboť zápisy jsou sice děleny časově, ale jedná se o roky, v některých případech měsíce. Označení deník proto není zcela vhodné, i když se vžilo.

Originální rukopis se bohužel nedochoval. Znění známe ze šesti kopií, ze kterých však již nešel vyčíst ani název ani jméno tvůrce. Nejstarší kopie je datovaná do druhé poloviny 15. století a dnes se nachází ve Vatikánu.^[46]

Celý text byl v plném rozsahu zveřejněn poprvé až po více než století od jeho vzniku. Text je napsán poměrně jednoduchou střední francouzštinou. O překlad do dnešní francouzštiny a podrobný poznámkový aparát se zapříčinila jedna z nejlepších historiček dnešní doby, Colette Beaune.

Ať už je autorem kdokoli zanechal nám nenahraditelné svědectví o událostech a celkové situaci počátku 15. století v největším městě vrcholného středověku. Prostřednictvím jeho ruky se dozvídáme o těžkostech každodenního života v časech hladomorů, zim, epidemií a nezaměstnanosti, o církevních slavnostech a průvodech, o nekončícím nebezpečí vnitřních konfliktů. Nezapomněl zaznamenat měnící se ceny potravin v obdobích neúrody či obléhání. Paříž byla v těchto dobách několikrát dobytá. V deníku se objevují záznamy o zhruba 20 dobytí

---

⁴⁴ Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. introduction s.11.

⁴⁵ Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. introduction s.11.

⁴⁶ Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. introduction s.9.

města za dobu jeho tvorby. Město čítající okolo 80 000 obyvatel ^[47] tedy často měnilo svého pána, a tak doby míru a klidu byly jen výjimkou. To vše autor barvitě zachytil.

Nelze se ale nechat pramenem zcela pohltit. Dílo má totiž velmi daleko k objektivitě, kterou v textech tohoto druhu nelze ani čekat. Najdeme i několik nesrovnalostí a chyb v datacích. Sám autor se také nevyhne pokušení ve formě pověr a městských povídaček, o které nebyla v Paříži bezpochyby nouze. Mnoho událostí a informací se nezdráhá nafouknout, přibarvit či jen okořenit něčím co zaslechl.^[48]

Přes tyto nesrovnalosti a nejasnosti je jeho dílo nenahraditelným pramenem a právě díky značně subjektivnímu rázu ho lze použít i jako zdroj pro zkoumání myšlenkového a celkově psychického rozpoložení středověkého člověka. Náš autor se s mnohem větší intenzitou zaměřuje na náboženské události, procesí a slavení svátků. Právě svátky hrály velmi důležitou roli v každodenním životě všech obyvatel, a i autor jim věnuje značnou část svého textu, což lze přisoudit k jeho možnému postavení kanovníka pařížské kapituly Notre Dame. S velkou lítostí nezapomíná popsat utrpení nejchudších obyvatel Paříže, jejich žebrání a strádání při hladomorech a epidemiích. Hlavně epidemie tížily lid nejvíce. Lidé bojovali hlavně se spalničkami, neštovicemi, černým kašlem, záškrtem a s tím ze všech nejhorších morem. A tak i pro autora byl každodenním obrazem pohled na malé děti bojující o almužnu či kůrku chleba.^[49] Navíc toto strádání, které doprovází chudý lid celý středověk má brzy ještě více prohloubit nadcházející občanská válka. Ta velmi silně zasáhla do života všech obyvatel francouzského království jako i autora, který ji věnoval značné místo ve svých záznamech. Sám měl bezpochyby možnost ji pozorovat z předních míst a jako každý člověk i on si udělal vlastní názor a obrázek o tom kdo a která strana je v právu. Stal se tak velkým příznivcem strany Burgund'ánů.

Nejspíše právě vzhledem ke zkušenosti s obrovským množstvím konfliktů, vražděním, epidemiemi a všeobecným neštěstím doplňuje své záznamy také pesimistickými vizemi. Nelze si v textu nepovšimnout značného množství citací z Bible. Jejich pomocí předpovídá Apokalypsu^[50] a období, ve kterém žije považuje za konec všeho dobrého. V jeho očích šlo o konec správného, spokojeného, klidného života v míru, který panoval za krále Karla V. (1338-

---

⁴⁷ GEREMEK, Bronislaw a TRADUIT DU POLONAIS PAR DANIEL BEAUVOIS. *Les marginaux parisiens aux XIVe et XVe siècles*. Paris: Flammarion, 2009. ISBN 2081223899.

⁴⁸ BEAUNE, Colette. *La rumeur dans le Journal du Bourgeois de Paris*, In. Actes du congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public, N. 1, Avignon, 1993, s. 191-203.

⁴⁹ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990 str. 167, 273...

⁵⁰ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990 introduction str.16.

1380). Je přesvědčen, že to dobré je nenávratně pryč a nyní lze jen očekávat Boží trest. Má za to, že Bůh se již nemůže dívat na tak hříšný svět. Svůj podíl na tom má podle autorova názoru také Fortuna^[51], která svými vrtochy zasahuje do osudu světa. Některé vyzvedá k vrcholu a jiné sráží do propasti. A nejspíš právě z toho všeho viní Armagnaky a jejich kruté, bezbožné chování.

Autor poměrně velkou část věnoval také významné francouzské hrdince Janě z Arku (1412-1431), které je přisuzován velký podíl na postupném zatlačování Angličanů v posledním období stoleté války^[52]. Díky znovudobytí města Remeše se zasadila o oficiální korunovaci Karla VII. Nakonec byla zajata, odsouzena a Angličany upálena za kacířství a podezření z čarodějnictví. Později byla oficiálně zproštěna viny, roku 1909 blahořečena a v roce 1920 papežem Benediktem XV. prohlášena za svatou. Pro Francouzské království se stala symbolem již v 15.století a s různými obměnami jím zůstává dodnes. Nebylo tomu tak pro veškeré francouzské obyvatelstvo, našli se i její odpůrci. Mezi ně patřil i sám autor Deníku.

Zaznamenal toho o Janě z Arku mnoho: soudní proces, její oblečení a nakonec i trest. Nevynechal reakce lidu, univerzity, papežského dvora, ale hlavně i svůj názor. Je těžké odhadnout, zda si ho udělal ze zvěstí, které zaslechl, zda šlo o genderový nebo náboženský problém. Ať už šlo o cokoli, jeho názor lze z Deníku snadno vyčíst. Jako oddaná služebnice dauphina a poté krále Karla VII. byla i spojenkyní Armagnaků. Takže i přes objektivní snahu se autor nevyvaroval mnoha poznámek proti ní. Popsal jak odmítala ženské šaty.^[53] Věřil, že je čarodějnici hlavně kvůli vizím, ke kterým se hlásila. Nakonec neprojevil žádnou lítost nad jejím tragickým koncem. Přeci jen dalo by se trochu nadneseně říct, že byla sama Armagnakem. Tím se stala i pro autora Deníku stejným nepřitelem jako všichni, kdo nosili jejich barvy.^[54]

Své záznamy o Armagnacích ale jistojistě značně přibarvoval právě ve snaze vylepšit obraz svých vyvolených Burgund'anů. Lze tedy zcela věřit v takový obraz Armagnaků, jakou nám autor představuje?

A právě tato jeho volba burgundské strany a zaujatost jejich nepřáteli Armagnaky se stala inspirací pro mou bakalářskou práci, kde si uvědomuji potřebu pomoci druhého pramene,

---

⁵¹ Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990 introduction .

⁵² NEJEDLÝ, Martin. Jana z Arku. Historický obzor, 1997, 8 (3/4), s. 50-57.

⁵³ Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990 introduction str 296.

⁵⁴ TEXTE ORIGINAL ET INTÉGRAL PRÉSENTÉ ET COMMENTÉ PAR COLETTE BEAUNE. *Journal d'un bourgeois de Paris: de 1405 à 1449*. Nouv. prés. Paris: Livre de Poche, 1990. ISBN 2253051373.

totiž Chronique du religieux de Saint Denys^[55] ,pod českým názvem známe jako Kronika řeholníka ze Saint Denis, analyzovat rozdílný pohled na Armagnaky, věčné nepřátele Burgund'anů a tak i přiblížit rozpoložení samotného autora Deníku.

4.2 Obraz Armagnaků v Deníku pařížského měšťana

Autor Armagnaky popisuje vždy velmi hanlivými výrazy. Nepřátelství k nim je zjevné a z Deníku lehce čitelné. Jak je výše zmíněno, ne všechna jeho tvrzení lze brát jako pravdivá. Mnoho si toho domyslel, něco nafoukl, rád se nechal inspirovat veřejnými fámami. S vědomím jeho neobjektivnosti je bezesporu přínosné zamyslet se nad jeho názory a formou, jakou je zaznamenal.

V záznamech v Deníku jsou Armagnakové nejčastěji spojováni s masakry, rabováním a zabíjením nevinných lidí. Hned jedna z prvních zmínek uvádí, že vše, co špatného se stalo, způsobili Armagnakové vedení vévodou z Armagnaku^[56], který nařizoval jen plenit a bez soucitu zabíjet lidi jako psy. Bernarda z Armagnaku označuje za samotného ďábla a jeho spojence za ďáblovy nestvůry. Postava ďábla pochází především z křesťanské tradice, kde představoval protivníka Boha, pomlouvače, žalobce a všeobecně zlého ducha^[57]. Těžko by autor hledal horší přirovnání, než je toto. Neboť dále se píše, že utrpení provázelo každého, kdo se setkal s jejich krutým zacházením. Lidé pak naříkali: „*To byli Armagnakové!*“ a řečený vévoda z Armagnaku byl pokládán za nejkrutějšího člověka a tyrana bez trochy lítosti. Těchto ohavných činů se dopouštěli hlavně kolem Paříže. Autor zmiňuje hned několik vesnic v jejím okolí, které se nedokázaly ubránit krutým útokům i například Pantin, Saint-Ouen, Clignancourt, Montmartre nebo Capelle-Saint Denis^[58] a další.

Sám autor se začal Armagnaků velmi obávat, když se jim podařilo obklíčit samotné Saint-Denis, kde se nacházely hrobky nejvýznamnějších francouzských králů, a kde byly také uloženy královské insignie. A to vše bylo vystaveno nebezpečným lidem, kteří „*činili tak strašné věci jako by byli Saracény*“^[59]. Důvod použití pojmu Saracény k přirovnání s Armagnaky není nijak nejasný. Autor ho používá hned v několika případech. Pro křesťanský

---

⁵⁵ PINTOIN, Michel. Chronique du religieux de Saint-Denys : contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422. Tome 1-6. Paris: Nabu press 2011.

⁵⁶ Bernard VII. vévoda z Armagnaku (1360 - 1418) konetábl Francie a vůdce Armagnaků.

⁵⁷ Ottův slovník naučný, heslo Ďábel. Sv. 6, str. 841

⁵⁸ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. Introduction str.39.

⁵⁹ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990, str. 39, 78. 103.

svět byl jakýkoli pohan znakem barbarství, člověka bez intelektu a morálky. Strach z nich zesílil hlavně v období opětovných křížových výprav v postupného přibližování muslimských armád, které se tlačily přes Balkánský poloostrov do střední Evropy. Při tom vraždily bez slitování dobré křesťany, zapalovaly kostely a braly majetek. Stejně tak viděl autor jednání Armagnaků a neostýchal se je, byť křesťany, označit takovýmto jménem. Podle jeho dalších záznamů se totiž také nezdráhali vraždit nevinné křesťanské obyvatelstvo, rabovat kostely a znásilňovat panny či ženy Kristovy. Popisoval dokonce, že některé oběti věšeli za palce nebo za chodidla hlavou dolů ve snaze z nich vymanit, kde schovávají peníze. Za stejným účelem měli některým chodidla i pálit. Burgundané se navíc snažili rozhlášovat, že měli v několika případech lidi dokonce opékat na ohni. Burgundská propaganda tím dokonce směřovala až k obvinění z kanibalismu. Lze uvěřit tomu, že někteří vojáci, kterým nebyl zaplacen žold se mohli uchýlit k tak hrůzným praktikám jako mučení za účelem obohacení. Tvrzení o kanibalismu je však již přehnané.

Zvěsti o pálení končetin nebyly jedinými, které kolovaly a které Burgundská propaganda přibarvovala. Kolovaly také zvěsti o tom, že Armagnakové všechny obyvatele, kteří nepatřili k jejich táboru svazovali do pytlů a topili v řekách. Jednalo se o ty, kteří neměli jejich symbol ve formě černého štítu s červeným křížem, který měl podle Burgundanů symbolizovat alianci s ďáblem^[60]. Kdo tento symbol na svém oblečení nebo na štítu u svého domu měl, byl jejich krutostí ušetřen. Ostatní končili na dně řek v pytlích. Plátna na jejich výrobu Armagnakové dokonce kradli od obchodníků a posmívali se, že je mají na topení jejich žen, jak se zmiňuje autor Deníku při popisu jejich počínání v Paříži. Poté co se Štěstěna obrátila a Burgundanům se podařilo Armagnaky z Paříže vyhnat, snažili se mezi lidem, který teď drželi pod svou ochranou, vnuknout ten nejhorší obraz jejich předchozích tyranů. Město ani obyvatelé, však nebyli pod jejich nadvládou naposledy.

S tíživou situací se snažil vypořádat tehdejší starosta Paříže. Pierre des Essarts (? – 1413) strážce pokladny a správce financí Karla VI. se roku 1411 znovu postavil do čela francouzského sídelního města. Mezi obyvatelstvem města byl velmi oblíbený, dokonce si získal přezdívku „*Otec lidu*“^[61]. Oproti Armagnakům použil papežskou bulu, jíž byli za své bezbožné počínání exkomunikováni. Tím jim byl odepřen klidný spánek, neboť nesměli být nikdy řádně pohřbeni podle křesťanské tradice na posvěcenou půdu a po jejich smrti nepřecházel majetek na potomky, ale všechn jim byl zabaven. Vliv to na jejich chování ale

---

⁶⁰ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990, str. 152.

⁶¹ TUETEZ, Alexandre, *Journal d'un bourgeois de Paris 1405-1449*, Société de l'histoire de Paris et de l'Île-de-France, Honoré Champion, 1881.

nemělo. Ještě téhož roku v říjnu 1411 další záznam napovídá, že díky jakémusi zrádci se jim podařilo obsadit most Saint Cloud^[62] a povraždit tak mnoho dobrých občanů, kteří žili za ním. Ti tak jako mnoho jiných ztratili život i veškerý svůj majetek.

Lidé čelili jejich běsnění většinou bez ochrany. Efektivní pomoci u výše postavených představitelů království se nedočkali. Dostalo se jim rady, aby o tom raději mlčeli^[63]. Autor pokračuje s velkým pohoršením. Dobré obyvatelstvo kvůli jejich nezadržitelné chuti po krvi a bohatství muselo o půlnocích ve spěchu opouštět své domovy a snažit se hledat útočiště za hradbami Paříže. Ti méně šťastní se stali dalšími oběťmi těchto „*proradných zrádců*“. Tímto slovem je autor popisuje hned na několika místech. Pojem zrádce zvolil nejspíše z důvodu zrady své země. Přeci jen nešlo o běžná muka, kterými trpěl lid v časech války. Kdy nepřátelská vojska táhnoucí všemi směry po cestě brala a ničila vše, co jim přišlo pod ruce. Armagnakové byli stejné krve i jazyka jako jejich oběti. O to je autorovo rozčarování a rozhořčení silnější.

Ve stejném zápisu se objevilo i přirovnání Armagnaků ke šlechticům. Toto označení by se nezdálo nijak hanlivé. Autor jím však upozorňoval na jejich arogantní chování. Prezentovali se jako část šlechty, která se staví proti obyčejným lidem. Toto jejich chování a jednání tak vyvolávalo další zášť a nedůvěru, a to hlavně mezi sociálními vrstvami. Zášť a nedůvěra tu byla přítomna neustále, ale se zhoršující situací chudiny se zdála stále méně ovladatelnou. K tomu také pomohla dřívější snaha Ludvíka Orleánského zvyšovat daně, když ještě držel moc nad Paříží. Stal se tak sám pro chudý lid neoblíbeným a chamtivým tyranem. Toho využil jeho sok vévoda burgundský, který si díky odsuzování právě takového jednání získal přízeň prostého lidu, který soudil, že Burgundané si nikdy nevzali nic bez zaplacení. Nejspíše i díky tomu autor nezapomenul poznamenat i tento faktor, který podporoval a prohluboval jejich špatnost a zkaženost.

Dále zmiňuje, že ve všech dobytých městech, vesnicích a po dobu kdy byla samotná Paříž v rukou vévody z Armagnaku bylo všude pod přísným trestem zakázáno zbrojení a nesmělo se nijak špatně mluvit o členech armagnacké strany. Jestliže se tak stalo, byl dotyčný buď vyhnán z města, byl mu zabaven veškerý majetek nebo byl zavřen na dlouhou dobu do vězení, dokud se draze nevykoupil. Autor také přináší svědectví o tom, že pokaždé, když padla Paříž do rukou Armagnaků nezdráhali se od všech obyvatel vymáhat výkupné za udržení míru. Nezapomněl ani poznamenat, že v období, kdy město drželi Burgundané s Angličany byli

---

⁶² *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str. 40.

⁶³ BEAUNE Colette, : *La rumeur dans le Journal du Bourgeois de Paris, Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public* Année 1993 Volume 24 Numéro 1 pp. 191-203.

k obyvatelstvu mnohem vlídnější.

K roku 1418 je však připsáno, že lid takto kruté zacházení již nehodlal snášet. Spolu s prévôtem^[64] komuna a většina obyvatel města povstala. Vše započalo u mostu Saint Antoine, kde počali napadat a zabíjet všechny kdo patřili k armagnacké straně. Žádný z obyvatel města v tuto dobu nevyšel ven na ulici neozbrojen.^[65] „*Krutí tyrané*“ nestačili utíkat z města, ulice byly plné krve a mrtvých těl. Když už byla většina Armagnaků pobita, obyvatelé s těly velmi potupně zacházeli a křičeli: „*Zrádní psi, zasloužíte si něco horšího, než je smrt...*“.^[66] Jejich těla se nikdo neodvažoval ani pohrbit. Zmíněné přirovnání ke psům není v Deníku tak časté jako jiná, ale přesto i on má zde svou vlastní symboliku.

Například z pohledu středověké křesťanské tradice byli psi někdy považováni za zvířata nečistá, spolu se všemi, kteří používali k chůzi všechny čtyři končetiny. Ve Starém zákoně je pes popisován jako požirač zdechlin a mrtvol. Byl označován za ztělesnění zla a bylo doporučeno se mu vyhýbat. Naopak v knize Tobiášově je zmíněn jako průvodce člověka. Isidor ze Sevilly ho ve své Etymologii popisuje spíše pozitivně. Psa charakterizoval jako zvíře chytré, chránící člověka, za kterého by byl ochoten obětovat vlastní život a jako jediné zvíře, které slyší na své jméno. O něco mladší autor bestiáře Maurus přebírá část Isidorova popisu, ale dodává i další symboliku, kdy může představovat d'ábla, Žida nebo dokonce pohanský národ. Autor Deníku se ke svému názoru přiklonil také díky jedné citaci, kdy jeden prorok směrem k Hospodinu říká: „*Vysvobod' mou duši od meče, chraň jediné, co mám před psi tlapou.*“ Je těžké označit jakoukoli z výše zmíněných teorií za majoritní. Opět jde o různé názory závisující na době a smýšlení člověka. Všeobecně byli ve středověku psi spojováni hlavně s lovem.^[67]

Zpět do pařížských ulic. Běsnění lidu se nevyhnul ani vůdce Armagnaků, konetábl Francie a pro všechny bezesporu ten největší tyran ze všech jako byl ve své době samotný římský císař Neron (37- 68). Sám se během vzpoury schovával v domě sousedícím s hlavním sídlem Armagnaků. Byl odhalen a na několik dnů uvězněn. Poté při cestě k paláci, kam byl veden se na něho vrhl rozčilený dav a Bernard z Armagnaku byl na ulici ubit k smrti. Jeho smrt se připočetla k dalším asi 600 mrtvým, kteří při vzpouře přišli o své životy. Navraťme se ale k císaři Nerovi. Snad i laik si toto jméno vybaví spolu s tyranskými činy. Vražďení nepřátel doprovázeno vražděním členů vlastní rodiny. Vzpomeňme na velký požár Říma, při kterém měl

---

⁶⁴ V této době šlo o pána z Baru.

⁶⁵ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str. 111.

⁶⁶ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str.111,117.

⁶⁷ ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae: Etymologie*. Praha: Oikoymenh, 2004. Knihovna středověké tradice. Svazek XII.. Str. 17-19.

zpívat a hrát na strunný nástroj po němž následovalo obrovské zatýkání a vraždění křesťanů. To vše na jeho příkaz^[68]. I když v dnešní době činy, které mu jsou přisuzovány zůstávají předmětem velkých dohadů a mnoho historiků se shoduje, že jeho osobnost nebyla tak krutá, jak ho popisují dobové prameny, přesto v době napsání Deníku přetrvával jako symbol antického tyрана a despoty. Neustále jej doprovázela podezíravost a nedůvěra v takové míře, že se neštítel zbavovat se svých nejbližších. Tak nejspíš viděl lid Paříže a jejího blízkého okolí i Bernarda z Armagnaku poté, co kvůli jeho krutosti a nenasytosti mnohdy přišel úplně o všechno. Autor nejspíš právě proto zvolil tuto antickou postavu, neboť jako jedna z mála měla tak brutální pověst, jakou bylo vhodné interpretovat i na vévodu z Armagnaku. Protože se stal synonymem pro největšího nepřítele všech lidí. I v jejich smrti lze vidět určitou podobnost. Přestože Nero si život pomocí dýky vzal sám, byl k tomu donucen z rozhodnutí lidu a senátu. Za své jednání, které již lid nemohl snést, byl prohlášen za nepřítele lidu a hrozila mu krutá smrt^[69]. Stejně jako Bernard, který však již neměl možnost nebo odvalu ukončit svůj život sám. Jeho krev tak 12.července 1415 zalila pařížskou ulici a vášně z jeho smrti podnítily lid v další vlnu masakru.

V Deníku je Bernard z Armagnaku i masakr popsán podrobně. Nejdříve zaznělo několik poplachů z mostů. Následný dav lidí autor přetváří na vlastnosti. Svár byl na cestě ke Špatné radě, probudil Hněv a Chtivost, Zuřivost a Pomstu a vedli armádu všech mravů zapomínajíc na Lásku, Spravedlnost, Důvod a Myšlenky na Boha. A když Hněv a Svár šli, přidával se k nim souhlasný lid se stále větším zapálením mířil ke královskému paláci. Vně Hněv uvrhl na všechny náказu krutosti a nabádal ke krveprolití. Pak všichni v zápalu rozbili brány a vstoupili o půlnoci do věznice, která byla pod palácem. Stalo se tak v nečekaný čas, že všichni muži ve vězení byli velmi překvapeni. A Chtivost, která byla hlavním velitelem vedla s sebou Zradu a Pomstu, začala s dalšími nectnostmi silně křičet: “ *Zabijte je, zabijte tyto proradné zrádce Armagnaky! Zřeknu se Boha, zda dovolím za dnešní noci jedinému uniknout.*“^[70] Tak Zuřivost probudila Vraždu a Zabití a všichni kdo se nacházeli ve věznici byli bez lítosti zabiti. A když byli všichni mrtví, nepřátelé jim pobrali věci a všechno oblečení. Autor je tímto činem velmi šokován. Nerad vidí neřízený dav bez jakékoli kázně, jak bere spravedlnost do svých rukou. Má za to, že se celá nepřipravená vzpoura začala vymykat kontrole a přetvářet v hrůzovládu. Navíc stále narůstající počet vzpour a potyček vyvolával větší hněv a svár, a tak se stupňovala

---

⁶⁸ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 3. vyd. v českém jazyce. Přeložila Eliška HORNÁTOVÁ a Michaela AMLEROVÁ. Praha: BB/art, 2010.str. 51-56.

⁶⁹ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990.str. 115.

⁷⁰ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990.str. 115.

všeobecná brutalita a vraždy. Je i otřesen z následného okradání mrtvých těl, což jako pravděpodobný člen církve vidí velmi nelibě. Byť šlo z jeho pohledu o špatné lidi, měl v sobě základní úctu k lidským ostatkům, které měly být řádně pohřbeny.

Následně autor ještě přidal imaginární dialog mezi Spravedlností a Hněvem. Hněv a Fanatismus v něm prohlašují: „*Prokletí jsou ti, kteří při Bohu litují tyto zrádné Armagnaky více než psy.*“^[71] Neboť díky nim je Francouzské království zničené, zkažené a prodané Angličanům. K tomu přispělo i to, že měli nechat vyrobit korouhve anglického krále a rytířů a nechali je upevnit na brány Paříže, že to nakonec vypadalo, že ji Angličané dobyli. Za všechna tato příkoří nechali obyvatelé jejich mrtvoly na hromadách jako psy nebo ovce, a to bez jakéhokoli slitování. Prohlašovali, že stejně jako oni předtím vyráběli pytle, aby mohli topit jejich ženy a děti, teď oni se takto mstí. I když jak už bylo výše zmíněno topení obyvatel v pytlich bylo z větší části burgundskou fámou. Spíše to symbolizovalo všeobecné vraždění obyvatel. Ti poté vzpourou dali jasně najevo snahu se armagnacké nadvlády definitivně zbavit. Mezitím Burgund'ané získali zpět pod svou nadvládu i nad důležitou čtvrtí města Soissons.^[72] Města bývala často rozdělena podle toho, kdo je měl zrovna v moci. Ze zmíněného části byli vyhnáni všichni Armagnaci a poté i odstraněny všechny jejich symboly. A lid to bral jako spravedlnost po čtyřech dnech a nocích, kdy se třásli strachy před jejich krvavým řáděním.

Když byla osvobozena Paříž, zbylí Armagnakové pokračovali v plenění a pustošení okolních vsí, kde opět bez milosti zabíjeli všechny obyvatele. Ti se poté spojili s dalšími lidmi z vesnic a okolních měst a také se postavili Armagnakům na odpor a zabíjeli všechny členy jejich oddílů, na které narazili.

Jejich řádění mělo i další dopad na obyvatelstvo. Vražděním ubylo pracovních sil, pleněním byla zničena úroda. Bandy přepadávaly obchodníky a karavany mířící se zbožím do Paříže. Často byly proto označovány i jako lupiči z lesů.^[73] Stalo se tak, že i s přispěním nepříznivého počasí byly hladomory na každodenním programu. Ceny potravin neúnosně rostly a lid chudnul. Ulice byly plné žebráků, mezi nimiž byl značný podíl dětí. A Burgund'ané se velmi snažili, aby lid dával za vinu rostoucí ceny chleba Armagnakům. Pro všechny přítomné i pro autora to musely být velmi těžké časy.

Pasáž Deníku věnující se roku 1415 skrývá nezbytný záznam právě z této doby. Pro Francouze to byl nešťastný rok. Nejen že stále probíhá boj mezi Armagnaky a Burgund'any, ale

---

⁷¹ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str. 117.

⁷² *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str. 122.

⁷³ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. introduction.

pokračuje stoletá válka. Po krátkém odmlčení se v tomto roce opět rozhořela. A Štěstěna nebyla na straně Francouzů. Bitva u Azincourtu pro ně znamenala obrovskou ránu. Při jejím popisu se zdá autor značně rozpačitý. Katastrofální porážku dává za vinnu opět Armagnakům.^[74] Vinní je z toho, že díky své pýše a aroganci odmítli pomoc Burgundů, kteří se tak na bitvě vůbec nepodíleli. Je pravděpodobné, že ze strany Armagnaků šlo o promyšlený tah, neboť zde byla možnost, že Jan Nebojácny využije situace a bude se snažit s Angličany ve vlastní prospěch vyjednávat. Autor těžce nese obrovské ztráty, a to i v podobě významných šlechticů a králových přátel. Ani v jediném zápisu však není zmíněno, že by za tuto nešťastnou událost nesl vinu někdo jiný než Armagnakové. Stejně jako za vše špatné, co poté následovalo. Po této události pokračují zápisy o jejich dalším krutém počínání. Armagnakové se čas od času objevují v okolí Paříže a přepadávají vesnice a obyvatele, vypalují domy, ničí úrodu, zahánějí dobytek. Schovaní v lesích čekají na obchodní vozy a kupce. Bylo jim jedno, koho zabíjejí. Mezi jejich oběti patřili třeba i dodavatelé a zásobovači anglického vojska. V tomto období se autor opět vrací k jejich přirovnání k bezbožným Saracénům^[75].

O několik let později, 31. července 1423 proběhla, bitva u Cravantu. Autor ji popisuje podobně jako Azincourt jako naprostou katastrofu pro dauphina a jeho jednotky. Píše, že na poli zůstalo 3 000 mrtvých a dalších 2 000 mužů padlo do zajetí^[76]. Dále uvádí, že ve výročí této bitvy se v Paříži konaly velké oslavy a průvody^[77]. A to i po několika letech od jejího konání. Burgundové tak umocňovali své postavení u lidu a zasazovali Armagnakům další porážku tentokrát v podobě oblíbenosti u obyvatelstva. Ta ale snad minimálně podle záznamů v Deníku nikdy nebyla ve prospěch Armagnaků nakloněna.

Jedna z posledních zmínek o Armagnacích v Deníku je z roku 1433. A není spojená s ničím jiným než s jejich opětovným zabíjením, loupením a zajímáním bezbranných, tentokrát ve městě Saint-Marcel-Les-Parie. Napadli ho o půlnoci a konali zde jen zvěrstva. Město bylo předtím v držení Angličanů, ale po podepsání mírové smlouvy bylo vráceno původním majitelům, kterými byli Armagnakové. Stalo se tak k velkému neštěstí a bolesti všech dobrých obyvatel města. Neboť pověstní stahovači z kůže měli ve zvyku chodit dům od domu a ptali se: „*Kdo tam?*“. Pokud šlo o jejich spojence pouze, ho okradli, pokud to by nepřítel okradli ho a zabili.

Zajímavý problém nastává při pokusu o detailnější rozbor názvů obou stran. Název

---

⁷⁴ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str.153.

⁷⁵ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str.198.

⁷⁶ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str. 203.

⁷⁷ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990. str. 203.

Armagnak použil autor Deníku několikrát, a to i v době, když ještě jejich velitel Bernard z Armagnaku nebyl na vrcholu moci, šlo o rok 1411. Termín byl hanlivý. Autor jím označoval všechny vrahy a násilníky. Oni sami ho pro sebe nikdy nepoužili, nikdy se tak nenazývali. Za to pojmenování Burgundané sám autor nikdy nepoužil a rozhodně nikdy nešlo o přívlastek pejorativní jako v případě jejich nepřátel. My dnes tedy užíváme tyto názvy, které v dané době lidé nepoužívali. Na počátku 15. století šlo hlavně o vizuální rozlišení. Jak bývalo v 15. století zvykem, i Armagnakové a Burgundané měli své specifické symboly. Autor se zmiňuje, že barva Armagnaků byla fialová a mezi jejich symboly patřil kříž, lilie a hvězdy, naopak Burgundané nosili bílo zelené čepice s červeným křížem ve znamení X jako poctu svatému Ondřeji.^[78]

Bylo zde nastíněno několik pojmů a pojmenování, které autor Armagnakům přisoudil. Obecněji je také nazýval jako *compagnons*^[79] v překladu společníci či druhové. Bylo to hlavně v souvislosti s vévodou z Armagnaku. Ten byl v pozici vůdce a jeho společníci a druhové byli vykonavateli jeho hrůzných rozkazů a rozhodnutí. Spojoval s nimi i slovo *brigands*^[80] a to hlavně v období, kdy působili jako skupiny v lesích a přepadávali pocestné či vyjížděli na rychlé, a krvavé výpravy do nejbližších vesnic a měst. Výraz je totiž pojmem pro lupiče, darebáky, loupežníky a ničemy, stačí si jen vybrat.

---

⁷⁸ Svatý Ondřej (?- cca 60) jeden z nejbližších apoštolů Krista a bratr sv. Petra. Podle legendy ukřižován na kříži ve tvaru X. Spolu s knihou jsou jeho atributy. [https://fr.wikipedia.org/wiki/Andr%C3%A9_\(ap%C3%B4tre\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Andr%C3%A9_(ap%C3%B4tre))

⁷⁹ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990.str.141 ...

⁸⁰ *Le journal d'un bourgeois de Paris: 1405-1449*, éd. Colette Beaune, Paris: Le livre de poche, 1990.str. 39, 111

...

5 Seznámení s Kronikou řeholníka ze Saint-Denys

5.1 Dílo a autor

Kronika řeholníka ze Saint-Denys je soudobým dílem, které jsem zvolila jako pramen vhodný ke komparaci s výše popsaným Deníkem. U Kroniky nebylo dlouho jisté autorství, to se změnilo v druhé polovině 20. století, kdy Nicole Grevy-Pons a Ezio Ornata zveřejnili svou teorii v článku *Qui est l'auteur de la chronique latine de Charles VI dite du Religieux de Saint-Denis?* Podle ní měl být autorem Michel Pintoin (1350-1421), řeholník v opatství v Saint-Denis.^[81] Teorii však nepodporuje chronologická datace, která se zcela neshoduje a Pintoinovým životem. Nebyl zřejmě jediným autorem. S největší pravděpodobností po Pintoinově smrti, v práci pokračovali jeho žáci. Dílo je stěžejní ve svém přínosu v poznání středověké klášterní kultury. Je pozoruhodné, že přes autorovo teologické vzdělání bylo dílo napsané spíše historicky, což je na tuto dobu a místo naprosto unikátní případ. Dále podává obraz o myšlení, víře a názorech francouzského lidu za vlády Karla VI. (1368-1422).

Pintoin své záznamy rozdělil do knih, přičemž každá odpovídala určitému roku. Kapitoly jsou všechny podobně dlouhé, každá začíná jasným nadpisem a velkým prvním písmenem. Styl jeho psaní byl často velmi podobný pronášení přísah. Přesto zůstal jeho text velmi živý s čtivý. Je doprovázen mnoha zprávami a záznamy z cest a diplomatických jednání, která ale nepochází z jeho pera, proto se i v tomto případě těžko určuje přesné autorství.^[82] Po Pintoinově smrti Kroniku dokončil Jean Chartier (1385/90-1464) rovněž řeholník opatství Saint Denis a později i oficiální historik krále Karla VII. (1403-1461).

O nové vydání pramene se zasloužil Louis-Francois Bellaguet (1839-1852), učinil tak v šesti svazcích, přičemž původní latinský text pod názvem *Chronica Karoli Sexti* přeložil do francouzštiny. Překlad ani poznámkový aparát nevynikal přesností, přesto z něj po mnoho let čerpalo značné množství historiků. Do dnešní francouzštiny byl text upraven francouzským historikem a odborníkem na středověk Bernardem Guenée (1927-2010).

Výše zmíněný nejpravděpodobnější autor Kroniky Michel Pintoin byl mnichem v Saint Denis podle vlastního záznamu od roku 1368. V červnu 1381 byl z vlastní iniciativy v Londýně, kde se snažil zlepšit situaci anglických klášterů. Stal se zde, ale také svědkem příšerného představení. Při probíhající vzpouře Wata Tylera (1341-1381) viděl lid se setnutou hlavou

---

⁸¹ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, introduction.

⁸² *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, introduction.

arcibiskupa z Canterbury, kancléře krále Richarda II. K roku 1387 zaznamenal svou návštěvu na papežském dvoře v Avignonu a není tak překvapivé, že se na některých stranách díla věnuje i probíhajícímu papežskému schizmatu. Roku 1394 se stal převorem v Garenne. Šlo o velmi důležité postavení v opatství nacházejícím se na levém břehu Seiny naproti Saint Denis. Pintoiny ambice však byly větší, a nakonec se dostal na post nejvyšší. Po smrti Guillaumea de Roquemonta se stal jeho nástupcem, a tak i „mistrem“ v Saint Denis a tento post si udržel až do své smrti 16. února 1421. V roce svého úmrtí mohl dosáhnout 72 let, neboť se v Kronice odkazuje na rok 1419 u kterého zmínil že mu je let sedmdesát.

Stal se hlavním představeným v opatství Saint Denis. Při všech náboženských oslavách a ceremoniích tak zastával přední místa. V opatství měl na starosti mimo jiné i knihovnu a archiv. Staral se o kopírování rukopisů. Byl také oficiálním historikem královského dvora pokračoval tak v tradici svých předchůdců ze Saint Denis. Poin se několikrát odkazoval na svou častou přítomnost u krále, kterého doprovázel na několika jeho cestách a diplomatických jednáních.^[83] Měl též přístup ke královským dokumentům a ke dvoru, i proto byl nejdůvěryhodnějším zdrojem k sepsání takového díla. Později se zjistilo, že právě Poin byl velkým hanobitelem královny Isabely Bavorské, kterou se neostýchal označovat za milenkou králova bratra Ludvíka Orleánského. Tyto zvěsti a pomluvy se následně uchytily a kolovaly ještě dlouho po Pintonově smrti. Zda tomu sám opravdu věřil nelze s jistotou říct, mohlo jít také o snahu očernit obraz Ludvíka Orleánského a následně jeho spojenců Armagnaků ve prospěch Burgundů.

Kronika samotná nepopisuje pouze vládu Karla VI. Autor byl též svědkem velké části tzv. stoleté války, jejíž popis byl v jeho podání značně podobný s dílem Jeana Froissarta. Zaznamenal již zmíněnou vzpouru v Anglii. Nejpodstatnější část se ale věnuje Karlu VI. Popsal jeho výběr marmousetů jako hlavních rádců v království a následně i pokus o zavraždění Oliviera de Clissona, který byl jedním z nich. Nevynechal ani popis tragického Bálu světlušek, který král málem zaplatil životem. Během stoleté i občanské války sympatizoval hlavně s prostým lidem a káral rytíře. Podle jeho záznamů se nechovali čestně, jak by se slušelo na jejich postavení, ale spíše jako nejprostší vojáci se neostýchali plenit, rabovat a přitěžovat tak bezmocným lidem.^[84] Vystavovali hanbě sebe i své vznešené předky. Jejich zbabělosti a arogantnímu chování pak dává Poin za vinu potupnou porážku v bitvě u Azincourtu, kde se

---

⁸³ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, introduction.

⁸⁴ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, introduction.

nechala podle jeho slov francouzská šlechta otrocky zajmout a následně zmasakrovat.

Dílo v šesti obsáhlých svazcích svědčí o mnohých činech a událostech. Já bych se ráda na následujících stranách zaměřila na pasáže a zápisy které obsahují záznamy o Armagnacích a případně o jejich spojencích.

5.2 Obraz Armagnaků v Kronice Řeholníka ze Saint Denis

V první části Kroniky lze nalézt i zápis, který se týká zatím nezmíněných členů armagnackého rodu. Jean III. Armagnak (1359-1391) byl bratrem Bernarda VII. z Armagnaku na kterém autor Deníku nenechal nit suchou. Zato jeho bratr je na stránkách Kroniky zaznamenán jako chrabří bojovník. Je zde popsán v osudném okamžiku své smrti. Přestože se zradou dostal do pasti, neztratil odvalu a silně a odvážně bojoval i se svými druhy o život navzdory velké přesile. Všichni si počínali neohroženě, ale boj netrval dlouho, neboť byli obklíčeni a postupně ubodáni. Až na hraběte Jeana, který byl s četnými poraněními uvězněn. Nakonec byl umírající naložen na vůz, který objížděl město. Veřejně ho ukazovali jako triumf vítězství. Zde se může zdát až děsivá podobnost skonu obou bratrů.

Bernard je z počátku také zaznamenán jako odvážný vojenský vůdce. Snažil se získat si co největší úctu a prokázat svoji významnou roli ve Francouzském království, a tak neustal v tvrdém boji s Angličany a Gasgonci, největšími nepřáteli. Tím si získal velký vliv, zlepšil si postavení a domohl se prostředků pro další rozšiřování moci a vlivu. Na to reagovali Angličané rozpínavostí v oblasti Akvitánie. Zde obsadili město Brantome^[85] a vyplenili dalších až 60 vesnic v okolí. Všude si počínali s velkou krutostí. Místním obyvatelům ničili úrodu a vybírali od nich poplatky za to, aby na vlastní půdě vůbec mohli hospodařit. Bernard tak svou početnou armádu skládající se z rytířů a více než stovky jezdců rozmístil ve vesnicích a městech kolem Bordeaux. Podařilo si jim získat zpět i Brantome, které zůstalo po Angličanech velmi zpustošeno. A aby již více nemohlo sloužit jako útočiště nepřátel, byly strženy jeho městské hradby.

Ale již další zápis není k Bernardovi tak přívětivý. V důvěrném dopise, který poslal vévoda burgundský pánovi z Guyenne^[86] byl vévoda z Armagnaku označen jako společník vévody orleánského a konetábla Francie, kteří společně mířili k Paříži, aby se jí násilím

---

⁸⁵ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek III. str. 367.

⁸⁶ Dauphin Ludvík, vévoda z Guyenne (1397-1415), nejstarší syn Karla VI., stál na straně Armagnaků, ale zemřel již v 18 letech. Jeho manželkou byla dcera Jana Nebojácného.

zmocnili. Zpráva dále uvádí že tak činí s úmyslem setnout hlavy vznešených měšťanů a stáhnout z kůže všechny ostatní. Navíc měli mít za cíl i unést celou královskou rodinu. Tato zpráva jen potvrzovala velké nepřátelství panující mezi vévodou burgundským a orleánským a zmínka o stahování z kůže svědčí o snaze ukázat vévodu orleánského a jeho spojence v tom nejhorším světle.

Pintoin zapsal i snahu o usmíření obou stran a uzavření a zpečetění dohody, která však neměla dlouhého trvání. Další záznam ale vyznívá negativně pro vévodu burgundského. Ten se náhle vrátil do města Pontoise, které se nacházelo necelých 12 mil od Saint Denis. Lid se toho velmi zalekl, nebyl si jist, jaké úmysly vévoda má. Je zde označen přídavným jménem *odieux*.^[87] Je to velmi silný výraz k popsání charakteru. Dá se přeložit jako hanebný, ohavný či odporný. Je velmi udivující nalézt toto přirovnání u vévody burgundského, který je jinak líčen jako ten ctný muž, milovník prostého lidu a věčný nepřítel krutých Armagnaků. Naopak hrabě z Armagnaku je zde zobrazen v pozici zachránce obyvatel Paříže, kteří jsi k němu jdou pro radu a pomoc, neboť byl jako jeden z mála na svůj věk tak moudrý a výmluvný. Je to však jedna z mála zmínek, která vyjde pro nějakého člena armagnacké strany pozitivně.

Hned o několik stránek dále je situace zcela jiná. Vévoda orleánský se všemi svými spojenci a druhy je kleriky z Paříže exkomunikován^[88] jako nepřítel státu. Jeho vinou bylo zapříčinění velké bolesti lidu, kterou mu způsobil pleněním a zabíjením. Všichni měli být odhaleni, veřejně označeni a uvězněni. Ti, kdo se pak dostali do vězení zde byli zpravidla utýráni hlady a jejich těla poté pohozena na polích nebo na cestách mimo město, kde sloužila jako potrava pro hladové psy.

Když po této zkušenosti drželi Armagnakové opět Paříž ve svých rukou, museli se velmi třást a snažit se ji co nejrychleji zabezpečit před blížícím se vojskem vévody burgundského, které by mohlo opět podnítit lid k podobné rezistenci. Navíc se vévoda po cestě k městu, kdy pro své vojsko nechal postavit hned několik mostů přes řeky chlubil, že město získá buď pokojně nebo silou. A hlásal, že to vše činí ve jménu krále. Tady jen trochu zarazí poznámka, že se vévoda chlubil. Není to tak hanlivý popis či urážka, ale přeci jenom jedná takto vznešený a šlechtěný muž. Minimálně v Deníku pařížského měšťana by se takovéto poznámky na jeho osobu hledaly jen stěží. Naopak se obě díla shodují v následujícím popisu, který uvádí Pintoin. Jedná se o popis plenění vesnic, ničení domů. Všem dobrým obyvatelům království byl ukraden

---

⁸⁷ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek IV. str.525.

⁸⁸ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek IV. str. 551.

majetek a někteří se dočkali krutého osudu v podobě stažení z kůže. Naříkání lidu bylo tak velké, že král přísně zakázal vraždit lidi beze zbraně, dále aby byly ušetřeny vdané ženy, panny a jeptišky. Snaha o utlumení krutostí ale přišla vniveč. Unavení vojáci lačnicí po kořisti nedbali zákazů a dopustili se hrůzného zločinu, kdy vyplenili i kostel a v krutosti tak překonali samotné Saracény.^[89] S tímto označením jsme se již setkali u autora Deníku, s největší pravděpodobností má i zde stejný význam. Za toto bezbožné počínání měl platit i jejich vůdce hrabě z Armagnaku, kterému bylo předpovězeno, že za tyto hrůzné činy bude navždy hořet v plamenech. Reakce na popsané skutky přijde brzy v podobě dalších bouří obyvatel. Ve stále nekončící občanské válce nepřestává ani boj o spojence na straně burgundského vévody. Po jeho bok se postavili Pikardové a Savojsi. Naproti tomu Armagnakové získali za spojence rod Bourbonu^[90]. Autor Kroniky také poznamenal, že armádu hraběte z Armagnaku vždy předcházely vyslané skupiny lupičů a darebáků skládající se většinou z 500, ale někdy i bezmála 1 000 mužů^[91]. Ti se dopouštěli hrozných činů na lidech, které potkali a počínali si u toho tak krutě, že tím předčili i samotné barbary. Obyvatele mučili tisíce různými způsoby. Lid nerozlišovali, trýznili tak všechny nehlédě na postavení či ušlechtilost krve. Od všech vymáhali peníze a drahý majetek, aby tak ukojili svou nenasytnou chamtivost. Po tomto zjištění se rozhodla královská rada v čele s konetáblem vyslat do oblasti Pikardie, jejíž obyvatelé v dané době trpěli nejvíce, královskou armádu. Konetábl prý pronesl slova nabádající k smrtelné zášti vůči Armagnakům a všem kdo je provázejí. S nasloucháním nářku a modliteb obyvatel království proti nim armáda vyrazila. Obyvatelé sami se postupně stahovali k městům, která se začala pevněji opevňovat a celkově posilovat. Uzavíraly se brány a stavěly hlídky, všichni se báli rebelů, zrádců a vyhnanců, kteří tvořili vojsko vévody orleánského a hraběte z Armagnaku. I přes to, že se sami dopouštěli takových hrůz, několikrát vyjeli potlačit a rozdrtit jiné loupeživé skupiny stahující se hlavně do lesů. Tam se také podle Pintaína podařilo armagnackým vojákům nepozorovaně dostat snad díky špehovi. Našli jejich úkryty a poté je hnali jako divokou zvěř a pronásledovali je s tasenými meči. Za den jich zabili až na 700. Poté pokračovalo vojsko skládající se z jezdců, rytířů i povozů v čele s Ludvíkem Orleánským do Paříže. Tato velká výprava měla jediný cíl, a to získat město zpět z rukou těch, které považovali za své největší nepřátele, a to až na smrt,

---

⁸⁹ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek V. str. 327.

⁹⁰ Rod Bourbonů byl spojen s francouzským královským rodem od doby Ludvíka IX. svatého. Posléze se sami stanou dynastií francouzských a navarrských králů.

⁹¹ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 83.

jak specifikuje Pintoin. S největší pravděpodobností nešlo o nikoho jiného než o Burgundány.

Je až k neuvěření, že je v Kronice zmíněno hned několik dalších skupin, které se dopouštěly podobných krutostí jako zmínění vojáci a lidé vévody Orleánského a hraběte z Armagnaku. I zde šlo o spojence obou zmíněných pánů, a to o Bretonce a Gaskonce, kteří v sobě také probudili touhu po krutosti a zaměřili se na všechny vesničany na které narazili. Podrobili je různým druhům mučení, některé topili po ostatních požadovali přemrštěně vysoká výkupné. Těm, kterým se podařilo utéci a schovat se v kapli Saint Denis nebylo dopřáno výjimky. Jakmile místo opustili byli zajati a ruce a nohy jim byly dány do želez. Mučili je, a nakonec mnohým z nich podřezali hrdla, pokud si ovšem život nevykoupili penězi. Aby ospravedlnili své kruté násilí před ostatními tvrdili, že se tak chovali pouze k těm, kteří veřejně podporovali nepřátele vévody orleánského. Při návratu hraběte z Armagnaku do Paříže mu bylo lidem velmi vyčítáno, že se nesnažil nijak zabránit těmto krvavým činům. Obviňovali ho ze slabosti a zbabělosti, chrlili proti němu mnoho nadávek a proklínali ho. Vzali jeho prapor upevněný na mostě v Saint-Denys a potupně ho vhodili do příkopu.^[92] Pár lidí zaujatých tímto činem ještě na mostě rozbouřilo větší dav z bázlivosti, které přičítali všechno zlé a také hlavní důvod jejich utrpení. Vybuchla tak vzpoura. Ještě v zárodku se jí podařilo zažehnat hraběti z Nevers^[93], který promluvil k lidu o dobrotě krále a jeho víře a důvěře v hraběte^[94] tak dav uklidnil.

Situace se ale nezlepšila. Je nemožné zaznamenat již zmíněné masakry v detailech. Násilné loupeže a zakládání požárů, mnoho vojáků a princů bez milosti přihlížejících. Obyvatelé trpící na obou březích Seiny. Armagnakové se dopouštěli svatokrádeží a jejich kriminální činy údajně překonaly vše dosud známé. I kruté počínání v případě armád nevěřících. Vévoda orleánský již toužil zbrzdit svévolnost takového ničení a krutostí. Ediktem nařídil, že ve městě všichni jeho vojáci budou nosit bílou šálu uvázanou příčně okolo těla^[95], ale to k dodání důvěry mezi utrápeným obyvatelstvem a krutými vojáky nestačilo. Všichni žili ve velkém strachu. Obávali se možnosti každodenního plenění, a tak neměli odvahu opustit alespoň částečně bezpečné hradby města. Museli nechat svou úrodu na pospas ptákům a větru, svá obydlí a majetek napospas času. Pole zůstala nezasetá. Nikdo se neodvažoval sestoupit k řece před hradby. Později se to projevilo hlavně při kruté zimě, kdy byl velký nedostatek

---

⁹² *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek IV. str. 515.

⁹³ Charles I. (1414-1464) hrabě z Nevres a Rethel, nejstarší syn vévody Filipa burgundského.

⁹⁴ Bernard z Armagnaku.

⁹⁵ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek IV. str. 521.

dřeva na topení. Lidé tak museli pálit trámy ze stavení, střechy domů, kůly na víno nebo ovocné stromy.

A list se znovu obrací, a tak i situace v Paříži, tentokrát se jí podařilo získat anglickému vojsku. Vévoda orleánský se snažil v tvrdém a krvavém boji zabránit nejhoršímu, ale nakonec neměl dostatek síly. On i jeho vojáci byli nuceni ve velkém spěchu město opustit, přesto mnoho z nich padlo do zajetí.^[96] V tento okamžik vévoda i jeho spojenci ztratili veškerou naději na získání města zpět. Není to však naposled co se Paříž ocitla pod nadvládou hraběte z Armagnaku. O několik let později ji musí vévoda burgundský od Armagnaků opět vydobýt silou a tentokrát s pomocí Angličanů i části obyvatel Paříže, kteří se chtěli armagnacké nadvlády ve městě zbavit. Ti tedy opět prochází a nyní pro jistotu po cestě za sebou zapalují mosty i mlýny podél Seiny. Krátce na to následuje bitva mezi Gaskonci, Angličany a Burgundany na straně jedné proti vévodovi orleánskému a jeho spojencům na straně druhé. Došlo ke krvavému střetu muže proti muži, jak se zmiňuje Pintoin. A nezapomene uvést ani počet mrtvých na obou stranách. Ten se ještě navýšil, když utíkající vojáci při snaze zachránit si život směřovali k lesům kde se chtěli schovat a utonuli v nedaleké řece. Les měl být jedinou spásou, neboť je uvedeno, že brány města na příkaz starosty zůstaly zavřené. Následně se opakovaly podobné události jako při každé bitvě či po dobytí města. Ti, co nebyli zabiti nebo se jim nepodařilo včas utéci byli zajati. I v tomto případě se jednalo o vysoce postavené šlechtice a pány. O ty byl všeobecně největší zájem kvůli vidině většího výkupného, které bylo za ně vymáháno. Toto počínání několikrát zmiňuje nejen autor Deníku, ale právě i Pintoin to ve svých záznamech uvádí v drtivé většině zmínek spojených s násilnými nebo dobovačnými výpady. Je to také jeden z důvodů, proč se středověké bitvy ve většině případů obešly bez větších ztrát na životech šlechticů a vznešených rytířů. Díky zbroji bojovníků bylo dobře viditelné nejen jejich postavení, ale bylo o to těžší je smrtelně zasáhnout. Proto se volila varianta zajetí a následného smlouvání a dohadování o výši výkupného^[97]. Zkušenosti s tím měly obě znepřátelené strany občanské války. Připomeňme dva případy: nejstarší syn vévody burgundského byl zajat v bitvě u Nikopole za to Karel, syn vévody orleánského, po bitvě u Azincourtu. Ale najde se i množství případů, kdy bylo rozhodnuto o nebrání zajatců. Ti byli později zavražděni.

V případě Armagnaků je touha po kořisti spojována, jak už bylo několikrát zmíněno

---

⁹⁶ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek IV. str. 527.

⁹⁷ DUBY, Georges. *Neděle u Bouvines 27. červenec 1214*. Přeložil Tomáš OPOČENSKÝ, přeložil Martin NODL. Praha: Argo, 1997. Historické myšlení.

hlavně při trýznění obyvatelstva v napadených vesnicích. Navíc v Kronice lze najít i svědectví, že výkupné a kořist nebyly jediným zdrojem financí pro armagnacké vojáky. Neboť Bernard z Armagnaku měl žádat poté co se vrátil z ne příliš úspěšné výpravy o peníze z královské pokladny právě pro své vojáky, aby jim mohl být vyplacen žold. Ale šlo také o náhradu za možnou kořist, kterou se nepodařilo získat. Nespíš ani to nebylo dostatečným obnosem a ani velké ztráty na bojištích i při jiných násilných střetech vojáky neodradili od pokračování v krutém počínání v okolí Paříže.

Je však až s podivem, když se na následujících několika stranách dočteme o podobných velmi krutých činech, tentokrát v režii vojáků vévody burgundského. V krátkém čase bez válčení se burgundští vojáci také dopustili vraždění a plenění ve vesnicích a městech v okolí Paříže. Autor to popisuje jako srdcervoucí podívanou, kdy z napadených vesnic utíkaly ženy s čerstvě narozenými dětmi. Vesničané neměli ochranu ani na posvátné půdě kláštera v Longchamps, neboť on sám nebyl od drancování ušetřen.^[98] Předtím bez úhony přečkal návštěvu Angličanů, kteří sice také drancovali, ale plenit kostely se neodvážili. V případě Burgundů však nebyly ušetřeny ani jeptišky. Neukojitelná touha ozbrojenců se projevila hlavně ve formě žhářství, ničení, znásilňování, vraždění. Činili tak beztrestně. Nebylo nikoho, kdo by je od hrozných činů odvrátil. Královi vojáci se pro změnu v tuto dobu oddávali zhýralosti a zahálce v Paříži.

Právě v Paříži při volbě nového starosty, který měl vyřešit těžkou krizi na radnici na náměstí Grève se zvedla nová vlna odporu proti všeobecně krutému počínání, ze kterého byli v drtivé většině případů viněni Armagnakové. Pinton naznačuje, že šlo hlavně o chudý lid, který bez jakéhokoli požádání či souhlasu od krále, rádců či jiných způsobilých pánů vyšel do ulic a pokřikem: „*Do zbraně! Byli jsme zrazeni!*“^[99] Lidé násilím vtrhli na radnici, kde mezi vyděšenými radními v čele s nově jmenovaným starostou vykřikovali: „*Pokud neskončíte s těmito zrádnými Armagnaky ani měšťané ani města nebudou mít nikdy klid!*“^[100] A tato slova ještě doprovázela výkřiky lidí bouřících se na ulicích. Dav hlasitě volal: „*At' žije král a vévoda burgundský! Mír, mír!*“^[101] Jedná se už o několikátý popis, kdy lidé vyšli do ulic a snažili se docílit definitivního zásahu proti Armagnakům a jejich krutosti. Tentokrát se ale lid již nenechal ukonejšit a ulice města se staly svědky hrůzného představení. Jedná se o stejný masakr, který

---

⁹⁸ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 131.

⁹⁹ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 245.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str.245.

je popsán i v Deníku pařížského měšťana. Lid vzal spravedlnost do svých rukou a vraždil všechny Armagnaky, kteří se nacházeli ve městě. Někteří z nich se snažili utéci z města v nejrůznějším přestrojení. Mnozí, ale byli prozrazeni. Vzbouřenému davu se podařilo zmocnit značného množství vysoce postavených lidí mezi kterými byl kancléř Francie, biskup se Senlis, opat ze Saint Denis a někteří profesori a teologové z Pařížské univerzity. Ti všichni byli jako spojenci Bernarda z Armagnaku napadeni. Sám hrabě se skrýval přestrojen v hadrech za žebráka v chatrči jakéhosi rolníka. Byl však odhalen a odveden do vězení. Královská věznice byla v tuto chvíli naprosto přeplněná. Nikdo se neodvážil brzdit vášně lidu, a tak se stalo, že mnoho obyvatel Paříže vtrhlo do domů jak konetábla, tak již zmíněných vysoce postavených lidí. Odnesli z nich obrovské množství peněz, vynášeli ven nábytek a zařízení nedozírné hodnoty. Knihy a jejich osobní věci pálili a ničili. Zlomyslně zabíjeli všechny, kdo se jim znelíbili a nikdo nebyl schopen ukončit tento masakr. Milou řečí se o to pokusil pán z l'Île – Adam^[102]. Nicméně i on poté sám skončil ve vězení jako mnoho dalších.

To nejhorší představení mělo teprve přijít. Hrabě z Armagnaku byl z královského vězení veden k paláci, kdy nemohl být ušetřen pohledu na ulice plné mrtvol. Ty v drtivé většině patřily jeho spojencům a v některých případech přátelům. S dalšími pány, kteří ho po této hrůzné cestě následovali byl podřezán rozvášněným davem bez jediné známky slitování a bez ohledu na jeho prosby. Lidem chápaná spravedlnost tak byla dokonána. Bernardovo tělo bylo nakonec pohřbeno do nesvěcené půdy na nádvoří Saint-Martin-des-Champs^[103].

Bezpochyby to byla velmi hluboká rána zasazená Armagnakům do středu jejich řad. Ale i tak se jich ještě spousta nacházela mimo Paříž a některým se podařilo včas nebo v přestrojení před masakrem utéci. Není tedy překvapující, že další záznamy Kroniky nesou podobné zápisy líčící opětovné armagnacké krutosti.

Pintoín se zmiňuje také o počtu vyslaných vojsk a větším opevňování měst. Někdy se podařilo Armagnaky zahnat z kraje, či dobýt města zpět. Jako i Paříž, která tímto procesem prošla hned několikrát. Ale nikdy to nemělo tak velký úspěch či sílu, aby donutily Armagnaky padnout na kolena. Nejvíce to odnášel prostý lid a obyvatelé vesnic v jejich teritoriu. Zdálo se to jako nikdy nekončící boj a není divu, že poslední přeživší volali po spravedlnosti, ale hlavně míru. Pro ten ale ještě nenastal ten pravý čas.

Už na nadcházejících stranách Kroniky pokračuje výčet dalších hrůzných činů. Skupiny

---

¹⁰² *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 235.

¹⁰³ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 251.

Gaskonců, Armagnaků, Bretonců a cizinců najatých ve službách dauphina projížděli krajinou jako uragán pustošící vše bez rozmyslu.^[104] Zrádně vraždili obyvatele, vesničany, měšťany či obchodníky. Některé věznili v pevně ukovaných řetězech v naprosté bídě a neštěstí, dokud za svůj život nezaplatili. Peníze byly jejich největším příjmem. Pokud dotyčný nebyl schopen dostát jejich požadavkům, dostalo se mu po většinu času krutého trýznění většinou trvajících, dokud nevy pustil duši. To vše činili, aby uspokojili svou nenasytou krutost. Doplácela na to hlavně Normandie, kraj Brie, Champagne, Pikardie a okolí Paříže^[105]. Zde všude zůstala země neobdělána a nemohla tak poskytnout okolním obyvatelům obvyklé zásoby obilí. Pod svou nadvládu pomocí násilí a zrady dostali i město Crespy v kraji Laonnais. Toto místo se stalo jejich další obětí v neustálém plenění a ničení. Když již nebylo ve městě co brát, ozbrojenci vyjžděli do sousedních panství a konali tam stejně. Kraj Pikardie tím trpěl snad nejvíce ze všech. Po neustálém nářku obyvatel vyslal král vojsko, aby vyřešilo tíživou situaci na severu království. K tomuto vojsku se i se svým vojenským doprovodem připojil vévoda burgundský. Společně se jim za pomoci obléhacích strojů podařilo prolomit hradby a nad armagnackou posádkou uvnitř zvítězit. Stále nešlo o definitivní potlačení jejich síly, neboť nadále měli dost mužů a prostředků k pokračování v jejich činnostech.^[106] Nakonec odjel vévoda burgundský s králem do města Troyes. Kde byl přítomen podpisu mírové dohody mezi anglickým a francouzským králem. U této příležitosti, zde složil přísahu, že od nynějška bude všemi možnými prostředky pracovat na definitivním zničení Armagnaků. Slib byl vcelku přirozený neb se o jejich porážku snažil od začátku vypuknutí konfliktu.

Po necelých třech měsících od uzavření mírové smlouvy nebyl dokument plně potvrzen, z toho důvodu jel hrabě z Derby s anglickým doprovodem do Paříže, aby se tak stalo dodatečně. Derby přijel oblečen v nejdražších a nejlepších látkách, kožešinách a ve zlatě, aby tak ukázal velikost a bohatství anglického království, které reprezentoval.^[107] Pro chudou a dlouhou dobu bídou trýzněnou Paříž to musela být nepředstavitelná podívaná. Největší zlobu to patrně vyvolalo u Armagnaků, kteří hraběte zajali a uvěznili v blízkosti vesnice Saint Denis. Hlavním účelem tohoto činu bylo již několikrát zmiňované výkupné, které se navíc vztahovalo na všechna jeho zavazadla. To velmi rozhněvalo anglického krále. Armagnakové se však nikdy netajili velkou nenávistí vůči Angličanům a možná tím také dávali najevo nesouhlas

---

¹⁰⁴ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 365.

¹⁰⁵ Tamtéž, svazek VI. str. 365.

¹⁰⁶ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 395.

¹⁰⁷ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 401.

s uzavřením mírové smlouvy velmi nevýhodné pro Francouzské království. A nebyli jediní, smlouvu s velkou bolestí a hořkostí vnímala většina obyvatel. Ale sami Armagnakové si měli ještě v budoucnu připsat podobný čin namířený proti anglické koruně, když před městem Troyes, kde byla smlouva podepsána a podle kterého nese i jméno, napadli vysoce postaveného anglického šlechtice, vévodu Warwicka^[108].

Vévoda burgundský přemýšlel, jak znovu získat královská města, která byla v rukou dauphinových vojáků^[109] jež nyní přišel o své následnické právo na trůn. Dostal k tomu příležitost v případě města Sens, které se rozhodl získat silou ve jménu krále a regentů. Obyvatelé města to přijali s výrazným nadšením a potěchou, neboť Armagnakové se zde po celou dobu svého pobytu chovali tak špatně, že svou krutostí překonávali i barbary. Z čehož je autor neobviňuje poprvé.

Jak už bylo zmíněno, smlouva byla podepsána a obě země se teď připravovaly na vytoužené dny míru. Ale pro vojáky zvyklé na každodenní boje a násilnosti bylo těžké opustit od svých ohavných činů. Pokud žili na svobodě zapomínali na dobrotu princů a porušovali jejich sliby o nastolení míru.

I sám Pontois se v jedné pasáži neubrání nářku nad tak dlouho trvajícím neštěstím. Kdy píše: „*Nemohu se ubránit smutku, který doprovází vyprávění událostí v tomto roce obrazem odsouzeného stavu, kterým nesváry francouzských princů zničily naši krásnou zem!*“^[110] Vystihl to s nevídanou přesností. Za viníky neoznačuje pouze Armagnaky, ale všechny, kdo se občanské války zúčastnili a kdo se během válečného stavu dopouštěli hrůzných zločinů na nevinném obyvatelstvu. Ty, kdo jako uragán projížděli krajinou a pustošili vše bez rozmyslu či soucitu.

Navzdory roku 1435, kdy byla podepsána smlouva z Arrasu, která oficiálně ukončila tuto 28 let trvajíc občanskou válku Armagnakové neupustili od svých zlovyků. Jen se přetvořili v tzv. Ecorcheurs.^[111]

---

¹⁰⁸ Richard de Beauchamp (1382-1439), 13° vévoda z Warwicku.

¹⁰⁹ Armagnakové.

¹¹⁰ *Chronique du Religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, éd. Bernard Guenée, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 1994, svazek VI. str. 321.

¹¹¹ DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003.

Závěr

Už jen citovanou Pintoiovou větou o zničení krásné francouzské země by se dala celá práce ukončit. Je ale těžké uzavřít charakteristiku a popis rodu Armagnaků nějakým jasným a strohým popisem. Jak se ukázalo na předchozích stránkách, není možné popsat něčí chování skrz pero někoho jiného. Zavání to neobjektivností, zaujatostí, osobními sympatiemi a veškerým spektrem lidských vlastností, které jsou naší přirozeností. A právě subjektivita obou děl přináší na druhou stranu velmi zajímavé informace. Ne o zcela podrobném a podloženém obrazu Armagnaků jejich spojenců i nepřátel, ale spíše o myšlení a vnímání dobových autorů.

Jejich záznamy nám poskytly náhled do těžké doby ovlivněné bezpočtem válečných konfliktů, hladomorů i nemocí. Hlavní linie politických dějin je doplněna o obrazy bídy a nouze chudého obyvatelstva živořícího v ulicích Paříže a v jejím okolí. Lze si povšimnout i určitých rozporů mezi oběma spisy. Autor Deníku ani na jediném řádku nedopřál Armagnakům nějaké pozitivní zmínky. Cokoli, co o nich napsal bylo plné nenávisti, odsuzování a hanění. Výčet jejich činů se omezil na drancování, loupeže, zabíjení a hrozné mučení nevinných obyvatel. Byli to zrádci a nikdy neučinili nic dobrého. Synonyma s nimi spojená byla spektrem těch nejhorších přirovnání a pejorativů jaké jen mohl člověk v dané době použít. Ať už k tomu měl autor jakýkoli důvod. Mohlo jít o nějakou osobní zkušenost nebo jeho sympatie s rodem Burgund'anů byly tak silné, že se nezdráhal hanět jejich nepřátele, jak jen to šlo i za cenu mnoha polopравd a lží. Možná jim jen dával za vinu obrovské utrpení lidí, které musel dennodenně potkávat na ulicích Paříže. Z Deníku, ale jasně vyznívá, že náš neznámý autor zastával silně protiarmagnacké postoje.

Když o nich čteme záznamy v Kronice řeholníka ze Saint Denis nemůžeme vyvodit podobný verdikt tak jednoznačně. Zde nám autor nabízí hned několik informací, které zcela nepodporují představu o jejich naprosté zvrácenosti, jaká je popsána v Deníku. Pinton je na několika místech zmiňuje jako odvážné válečníky, kteří se odhodlaně pouštěli do všech bitev. Jako věrné vazaly krále, kterého nikdy nezradili a vždy stáli po jeho boku, a to i později v případě tažení Jany z Arku. Navíc se oproti svým nepřítelům Burgund'anům nikdy nespolečili s Angličany. Což je pro danou dobu naprosto stěžejní počínání. Nekončící stoletá válka vyvolala u obyvatelstva na obou stranách velkou nevráživost vůči nepřítelům. Jen vzpomeňme, jak skončil nebohý anglický král Richard II., když se snažil pomocí mírové dohody tento konflikt ukončit. Jakákoli mírová jednání obyvatelstvo neslo nelibě neboť s takovým nepřítelem nelze uzavírat mír. Pro obě strany byla jediná možná forma, jak válku ukončit pouze definitivní poražení nepřítele na bitevním poli. V takové to době se Burgund'ané nezdráhali

proti vlastnímu králi se s největším nepřítelem, Angličany spojit. V tomto ohledu by spíše oni měli být označeni za zrádce.

Nejde však o obhajování Armagnaků, neboť o jejich hrůzných činech informují a shodují se na nich obě díla. I Pintoin podává značný výčet jejich hanebného počínání. Okrádání a mučení obyvatelstva, ničení úrody a přepadávání obchodníků. Nehledě na neustálé dobývání měst a zabíjení jejich obyvatel. Fámy o kanibalismu, stahování z kůže či topení žen zavřených v pytlicích v řekách jsou možná jen přehnanými fámami. Zbylé ukrutnosti ale na sobě minimálně semínko pravdy mít musely, přeci jenom by si muž duchovního stavu něco takového zcela nevymyslel. Ať už je k tomu vedl vlastní nedostatek jídla a peněz nebo jen neukojitelná násilná povaha, touha po majetku a pocitu moci, dopouštět se něčeho takového ještě k tomu na území vlastního národa je dozajista odsouzeníhodné.

Prameny a literatura

I. Prameny

ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae: Etymologie*. Praha: Oikoymenh, 2004. Knihovna středověké tradice. ISBN 80-7298-099-8.

PINTOIN, Michel. *Chronique du religieux de Saint-Denys : contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*. Tome 1-6. Paris: Nabu press 2011. ISBN 1247366685.

TEXTE ORIGINAL ET INTÉGRAL PRÉSENTÉ ET COMMENTÉ PAR COLETTE BEAUNE. *Journal d'un bourgeois de Paris: de 1405 à 1449*. Nouv. prés. Paris: Livre de Poche, 1990. ISBN 2253051373.

II. Literatura

BEAUNE, Colette. La rumeur dans le Journal du Bourgeois de Paris, In. Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public, N. 1, Avignon, 1993, s. 191-203.

ČORNEJ, Petr. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti*. Praha: Ivo Železný, 2005. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3941-7.

DUBY, Georges. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-514-0.

DUBY, Georges. *Neděle u Bouvines 27. červenec 1214*. Přeložil Tomáš OPOČENSKÝ, přeložil Martin NODL. Praha: Argo, 1997. Historické myšlení. ISBN 80-7203-164-3.

GEREMEK, Bronislaw a TRADUIT DU POLONAIS PAR DANIEL BEAUVOIS. *Les marginaux parisiens aux XIVe et XVe siècles*. Paris: Flammarion, 2009. ISBN 2081223899.

GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 3. vyd. v českém jazyce. Přeložil Eliška HORNÁTOVÁ, přeložil Michaela AMLEROVÁ. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381-771-8. srt. 51-56.

NEJEDLÝ, Martin. *Fortuny kolo vrtkavé: láska, moc a společnost ve středověku*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2003. ISBN 80-86493-08-3.

NEJEDLÝ, Martin. Jana z Arku. *Historický obzor*, 1997, 8 (3/4), s. 50-57.

NEVEUX, François. *Azincourt. La dernière bataille de la chevalerie française*, Ouest-France, 2015. ISBN 978-2-7373-6762-5. Dostupné na: <http://www.persee.fr/>

PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny států. ISBN 80-7106-152-2.

SAMARAN, Charles. *La maison d'Armagnac au XVe siècle et les dernières luttes de la féodalité dans le Midi de la France*, Paris, A. Picard et fils, 1907. Dostupné na: <http://www.persee.fr/>

SCHNERB, Bertrand. *Armagnacs et Bourguignons: la maudite guerre, 1407-1435*. Paris: Perrin, 2009. ISBN 2262027323.

SCHNEIDMÜLLER, Bernd, Joachim EHLERS a Heribert MÜLLER. *Francouzští králové v období středověku: od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*. Praha: Argo, 2003. Ecce homo. ISBN 80-7203-465-0.

SOUS LA DIRECTION DE GEORGES DUBY. *Histoire de la France: des origines à nos jours*. [Nouvelle éd.]. Paris: Larousse, 2011. ISBN 2035861047.